

Journal of Universal History Studies

Osmanlı Devleti'nde 1704 Yılı Sikke Tashihi ve Fiyatlara Etkisi¹

Coin Correction of 1704 and Its Effect on Prices in the Ottoman Empire

Submission Type: Research Article

Received-Accepted: 18.11.2021 / 06.12.2021

pp. 178-211

Journal of Universal History Studies (JUHIS) • 4(2) • December • 2021 •

Sevda Danık

Researcher, Dr. Elaziğ, Turkey

Email: sdanik@firat.edu.tr

Orcid Number: 0000-0003-2705-6250

Cite: Danık, S. (2021). Osmanlı Devleti'nde 1704 Yılı Sikke Tashihi ve Fiyatlara Etkisi . Journal of Universal History Studies , 4 (2) , 178-211 . DOI: 10.38000/juhis.1025348

¹ This article is analyzed by two reviewers and it is screened for the resemblance rate by the editor/ Bu makale iki hakem tarafından incelenmiş ve editör tarafından benzerlik oranı taramasından geçirilmiştir.

* In this article, the principles of scientific research and publication ethics were followed/ Bu makalede bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

* This work is licensed under a [Creative Commons BY-NC-SA 2.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/2.0/) (Attribution-Non Commercial-Share Alike).

Öz

Osmanlı klasik döneminde madeni para rejimi hâkim olduğundan piyasada kırkık, vezni ve ayarı düşük paralar çoğalınca fiyatlar yükselir, alım gücü azalır. Bu durum esnaf ve halk arasında anlaşmazlıklara yol açar; ayrıca vergi tahsildarlarının bu paraları almak istememesi halkın şikâyetine, askerlerin maaşının bu ayarı düşük paralarla ödenmek istenmesi ise isyanlara sebep olurdu. Bu nedenle tedavülde bulunan paralar toplanarak belli bir standart üzerinden tekrar piyasaya sürülür ve bu işleme “sikke tashihi” denirdi. Paraların standartlaştırılmasıyla fiyatlar yeniden tespit edilir ve belirli oranlarda düşürülürdü. 1589, 1600, 1618, 1624 ve 1640’da sikke tashihleri yapılmıştır. 1600 ve 1640’da yapılan tashihlerden sonra narh defterleri oluşturulmuş, çeşitli gıda ve eşyaların fiyatı düşürülmüştür. 1704 yılında da önemli bir sikke tashihi yapılmıştır. Bu çalışmada 1704 yılında yapılan sikke tashihi incelenmiştir. Tashih öncesinde paranın durumu ve bu tashihten sonra verilen narhlar incelenmiş, tashih öncesindeki fiyatlar ile tashih sonrasındaki fiyatlar karşılaştırılmış; fiyat düşüşlerinin hangi oranlarda ve hangi maddeler üzerinde yapıldığı, hangi şehirleri ne oranda etkilediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gıda Fiyatları, Eşya Fiyatları, Narh Fiyatları, Para Tarihi.

Abstract

Since the coin regime was dominant in the Ottoman classical period; when the clipped and lightly coins increased in the market, prices would rise and purchasing power would decrease. This situation causes disputes between the tradesmen and the public; In addition, the fact that tax collectors do not want to take these coins would cause public complaint, and the payment of soldiers' salaries with lightly coin would cause riots. For this reason, coins found in circulation are collected and re-released according to a certain standard, and this process was called “Sikke Tashihi (Coin Correction)”. By standardizing the coins, prices would be re-determined and lowered at certain rates. Coin corrections were made in 1589, 1600, 1618, 1624 and 1640. After the corrections made in 1600 and 1640, narh notebooks were created and the price of various food and goods was reduced. An important coin correction was also made in 1704. In this study, the correction of coin which was made in 1704 was examined. The state of coin before the correction and the narhs which were given after this correction were examined, prices before the correction and prices after the correction were compared; it was tried to determine which rates and substances the price reductions were made on, which cities affected by what rate.

Keywords: Food Prices, Prices of Goods, Narh Prices, Coin History.

Giriş

16. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'nin tek parası akçe idi. Tahta çıkan her sultan kendi adına akçe darp ettirir ve eski akçeleri tedavülden kaldırır. Elinde eski akçe bulunan herkes, bunları darphaneye götürüp yenileriyle değiştirmek zorundaydı. Darphane, eski akçelerin her 12' sini, yenilerinden daha iyi de olsalar 10 akçeye alır, bu şekilde hazineye büyük bir gelir sağlardı. Buna sikke tecdidî denirdi (Sahillioğlu, 1958, s. 32-33).

16. yüzyıldan itibaren devlet hızla genişleyince birbirinden çok farklı iktisadi güçlerin ve ticari bağlantıların etkisi altındaki topraklarda farklı para türlerinin kullanımına izin verdi (Pamuk, 2017, s. 85). Bu dönemde istenilen miktarda para darp edip geniş topraklara hızlı bir şekilde dağıtmak mümkün değildi (Öztürk, 2002, s. 803). Sikke tecdidlerinin amacı hazineye zaman zaman bir gelir sağlamaktı. Bu kazancın miktarı ise tecdid edilen sikkenin miktarına bağlıydı. Bu nedenle devalüasyonların² hedefi geniş halk kitlelerince kullanılan gümüş sikkelerdi. Osmanlı Devleti'nin 17. yüzyılın sonuna kadar tecdid ve devalüasyona hedef tuttuğu sikke akçe idi³. Ancak 17. yüzyılda tedavülde bol miktarda yabancı devletlerin gümüş sikkeleri vardı: akçeyi tecdid etse alış-verişler tamamen bu yabancı gümüş sikkeler ile yapılacağından yasak ettiği eski akçelerin darbından beklediği geliri elde edemezdi. Bu nedenle sikke tecdidî yerini "sikke tashihi"ne bıraktı. Sikke tashihi'nin sikke tecdidinden farkı, devletin bunu kendiliğinden ve bir kazanç için değil; halkın şikâyeti, fiyatların yükselmesi, alım gücünün azalması ve askeri kesimin çıkardığı isyanlar nedeniyle buna mecbur kalmasıydı (Sahillioğlu, 1958, s. 59-62). Sikke tashihi ile piyasada bulunan kırkık ve ayarı düşük paralar tedavülden kaldırılarak ya eski standart üzerinden ya da ağırlığı biraz düşürülerek yeni bir standart üzerinden tekrar tedavüle çıkarılırdı (Sahillioğlu, 1989, s. 227). Paranın kıymeti yükseltince mal fiyatlarında da düşüş yapılırdı (Kütükoğlu, 1983, s. 11).

16. yüzyılın sonlarında piyasada çok fazla kırpık ve ayarı düşürülmüş akçe bulunuyordu. Amerikan gümüşünden sonra gümüşün bol ve ucuz olmasıyla, madenlerin çalışması ekonomik olmaktan çıkmıştır. Madenciler mükellef oldukları maden, kömür ve kütük taşıma gibi yükümlülükler karşılığında piyasadaki gürüş satın alıp eriterek vermeyi daha elverişli bulduklarından birçok maden kapanmış ve bu madenlerin ürettiği gümüş ve altınları işleyen civardaki darphaneler de piyasadaki gürüş alıp akçe basmışlardır. Fakat darphane mütezimleri hazineye taahhüt ettikleri miktarı ödeyebilmek için mağşuş (saf olmayan) akçe basmışlardır (Sahillioğlu, 1978, s. 14; Öztürk, 2002, s. 805-806; Kütükoğlu, 1978, s. 6-7). 16. yüzyılın ikinci yarısında taşra darphanelerinde kesilen akçelerin çoğunun vezni eksikti. Darphanelerin bu şekilde hem mağşuş hem de vezin itibarıyla eksik akçeler kesmeleri tedavüldeki sahih akçelerin kenarlarından çalınmasını teşvik etmiş, kalpazanlık ve akçe kırkıcılığının başlamasına sebep olmuş; ağırlığı, sahih akçenin ağırlığına

² Osmanlı klasik döneminde devalüasyon; muhasebe sikkesi olan akçenin gümüş içeriğinin azaltılarak, piyasada dolaşır gümüş sikkelerin değerinin düşürülmesi, altın veya gümüş sağ paranın ise değerinin artırılmasıdır. Berkes, 2018, s. 204-205. Madeni para sisteminde devalüasyon (değer düşürme, tağşış), modern bir para sistemindeki devalüasyondan tamamen farklıdır. Modern devletlerde devalüasyonların işlevi ihracatı teşvik etmek, ithalatı azaltmak; yani yurtdışı işlemlerdeki dengesizlikleri gidermektir. Osmanlı Devleti'nde ise devalüasyon uluslararası ticaret açısından tamamen önemsizdir. Buradaki devalüasyon hükümetin halka ödediği maaşların veya çeşitli hizmetler için ödemelerin değerini azaltmaktır. Gerber, 1982, s. 313.

³ Orta çağ ve erken modern devletlerin para politikaları küçük madeni paraların değerinin düşürülmesi esasına dayanır. Bunun nedeni kralların mali durumlarını, askerlerin ve toplumun alt katmanlarının maliyeti üzerinden iyileştirmeleridir. Akçe de de aynı durum söz konusudur. Yüksek standartta altın ve büyük gümüş sikkeler korunmuştur. Kolodziejczyk, 1996, s. 110.

uyan sikke bulmak imkânsız hale gelmiştir (Sahillioğlu, 1958, s. 64)⁴. Devlet bu durumu önleyemeyince darphaneleri kapatarak 1585’de⁵ akçe ayarlaması yapmak zorunda kalmıştır (Küttükoğlu, 1978, s. 7).

Osmanlı Devleti 1585 yılında tarihindeki ilk büyük devalüasyonu gerçekleştirdi (Ergenç, 1978, s. 87). 1565’de 100 dirhem gümüşten 450 akçe kesilirken 1585’de yapılan devalüasyonla bu miktar 800 akçeye çıkarıldı (Küttükoğlu, 1983, s. 30; Barkan, 1970, s. 572)⁶. Resmi rayici 60 akçe olan altın (sultani ve florin) 120 akçeye (Pamuk, 2017, s. 129, 132), guruş 40 akçeden 80 akçeye çıktı (Kolerkılıç, 1958, s. 41-42). Akçe kırkıcıları ve kalpazanlar 100 dirhem gümüşten 800 akçe yerine 1500 hatta 2000 akçe kesiyorlardı. Tedavüldeki akçelerin ağırlıkları çeşitlilik gösterdiğinden altın fiyatları belirli bir seviyede kalamadı. Bu nedenle sikke tashihine karar verildi. Tashih tedavüldeki akçeleri çekmek ve yerine yeni akçeleri tedavüle sürmek esasına dayanıyordu. Fakat bunun için bir sermaye gerekiyordu. Tashih görevi kendisine verilen Rumeli beylerbeyi Mehmed Paşa, hazineye yük olmadan bu işi halletmek istedi ve “resm-i tashih-i sikke” adında bir vergi koydu; ancak sikke tashihini yapamadan 1589’da çıkan yeniçeri isyanında (Beylerbeyi İsyanı) Defterdar Mehmed Efendi ile birlikte idam edildi. Tashih işi yeni Sadrazam Koca Sinan Paşa’ya kaldı (Sahillioğlu, 1958, s. 66)⁷. Ancak eski akçelerin derhal piyasadan çekilip yenilerinin tedavüle sürülememesi nedeniyle bu tashih başarılı olamadı (Sahillioğlu, 1958, s. 224; Barkan, 1970, s. 574).

Akçe saf gümüşten darp edilirdi; guruşun ise içeriğinde bir miktar bakır vardı. Gümüşü ülkeye çekmek için guruşa 80 akçe rayiç konulmuştu; oysa içeriğinde ancak 66 akçelik gümüş vardı. Bu nedenle sağ akçe piyasadan çekiliyor, dış pazarlara kaçıyor ve imalat alanında kullanılıyordu. Bu durumda guruşların ve altın paraların rayici yükseldiği için ya rayici düşürmek ya da akçeyi ayarlamak gerekiyordu. İran ticareti için darp edilen şahinin de guruş gibi akçe olarak değeri yüksek tutuldu. 7 akçe kıymet verilen bu paranın içinde 7 akçedeki gümüşten daha az gümüş vardı. Bu nedenle Anadolu’dan Halep ve Bağdat’a gümüş kaçırıyordu; denge kurabilmek için sikkelerden birinin ayarlanması gerekiyordu. Bunu devlet yapmazsa esnaf, sarraf ve kalpazanlar akçeyi kırkıp kenarından maden çalmak suretiyle yapıyordu (Sahillioğlu, 1978, s. 14-16). Paraların rayiçleri başa baş ayarlanamadığından akçe defalarca ayarlanmış; 1589 tashihinden sonra 1600, 1618, 1624 ve 1640 tarihlerinde de sikke tashihi yapılmıştır (Sahillioğlu, 1958, s. 224-225).

17. yüzyılda yapılan tashihlerin bir diğer nedeni de yabancı tüccarların Osmanlı topraklarına gemiler dolusu getirdikleri değeri düşük paralardır. Amerikan gümüşünün 1590-1600 yılları arasında üst seviyesini bulduktan sonra azalması, altının da daha önce kıymetlenerek piyasadan çekilmesi, devletleri bakıra yöneltti. Böylece bakır, Avrupa ekonomisini 1680 yılına kadar nüfuzu altına aldı (Sahillioğlu, 1965, s. 14-16). Değerli maden içeriği düşük paralar bütün Akdeniz boyunca yayıldı (Braudel, 2017, s. 289-291). Özellikle Hollanda esedi guruşlarının sahtesi yapılıyordu (Kolodziejczyk, 1996, s. 110-111). % 30 veya % 40 tağşiş edilmiş esediler başta Fransızlar olmak üzere, İngiliz, Ceneviz ve Venedikliler tarafından Osmanlı topraklarına da getirildiler. Bu esediler tağşiş edilmiş olsun veya olmasın Osmanlı topraklarında itibarları çok yüksekti (Mantran, 1990, s. 222). Kapitülasyon sahibi Avrupalı devletler tüccarların yanlarında götürdüğü

⁴ Ulufelerini alanlar bu züüf akçeleri dirhem ile kalpazanlara satıyor, kalpazanlar ise bakır ve kalay karıştırarak, bir dirhemden 16-17 akçe kesip, kalp akçeler yayılıyordu. Selânikî, 1999, s. 821.

⁵ Bu ilk devalüasyon tarihi tam olarak bilinmemektedir. 1585 ve 1586 tarihi ağırlık kazanmaktadır. Kaynaklar daha çok 1585 tarihini gösterdiğinden Mübahat Küttükoğlu’ndan yapılan alıntılarda da 1585 tarihi kullanılmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Pamuk, 2017, s. 129; Ergenç, 1978, s. 87; Barkan, 1970, s. 572; Tezcan, 2009, s. 496.

⁶ Bu ayarlama ile yiyecek ve giyecek fiyatları iki katına çıkmış; ulufe ise on altın iken beş altın olmuştur. Selânikî, 1999, s. 210.

⁷ Bu tashih, çarşıda ulufe olarak aldığı züüf akçe ile alışveriş yapmak isteyen sipahların, esnafın akçeleri kabul etmemesi üzerine isyanına dönüşmüştür. Selânikî, 1999, s. 210-211, 427; Naîmâ, 2007, s. 1926-1927; Küttükoğlu, 1978, s. 7; Afyoncu, Önal ve Demir, 2010, s. 38-39.

altın ve madeni paralardan vergi alınamayacağı ve darphane görevlilerinin “guruşunuzun akçesini yaparız” diyerek müdahalede bulunamayacaklarına dair antlaşma metinlerine madde koymuşlar (Kolodziejczyk, 1996, s. 111) ve bu maddenin himayesinde de mağşuş paralarını sürme imkânını bulmuşlardır. Osmanlı Devleti ise bu mağşuş paralara karşı 1685 yılına kadar tedbir alamamıştır (Sahillioğlu, 1965, s. 15)⁸.

1589 tashihiinden sonra altının fiyatı 220 akçeye kadar çıktı; yeni bir sikke tashihi yapılması gerekiyordu. 14 Eylül 1600 tarihinde yapılan tashihiyle 100 dirhem gümüşten 950 akçe kesilmekle beraber, akçeye itibari değer verilerek altın 120, guruş 80 akçe kabul edildi. Bu tashihi ile birlikte fiyatlar yeniden ayarlandı. Yiyecek, giyecek vs. maddelerle nakliye ve hamaliye gibi hizmetlerin fiyatları ½, 1/3 veya 2/3 oranlarında düşürülerek 15 Eylül 1600 tarihini taşıyan narh defteri oluşturuldu⁹.

1616 yılının sonlarında altın 130 akçeye, 1618'de 150 akçeye çıktığından bir ayarlama yapılması gerekiyordu. 19 Aralık 1618'de 100 dirhem gümüşten kesilen akçe miktarı 950'den 1000'e çıkarıldı (Kütükoğlu, 1983, s. 31-32). Ancak yine altın 120, guruş 80, pâre 3, şâhî 5 ve babka 6 akçeye rayiç sayıldı (Sahillioğlu, 1964, s. 233). Her sikke tashihiinde olduğu gibi eski akçelerin tedavülü yasaklandı; ancak yeni akçe darbi için sermaye yetersiz olunca kızıl akçe olmayıp gümüş akçe olması şartı ile eski akçelerinde tedavül edebileceği kararı alındı. 1618 yılındaki sikke tashihi de uzun ömürlü olmadı ve akçe hızla değer kaybetti. Altın 1620'de 150, 1621'de 160-170, 1623'de 200-270, 1624'de 310-400 akçeye (Kütükoğlu, 1983, s. 32); riyal guruş ise 1620'de 100, 1621'in sonlarında 150, 1624'de 170 akçeye kadar yükseldi (Sahillioğlu, 1964, s. 233). Devlet, 16 Kasım 1624 tarihinde yeni bir sikke tashihi yapmak zorunda kaldı. Bu tashihte de 100 dirhem gümüşten, önceki tashihte olduğu gibi 1000 akçe kesiliyor, altın yine 120 akçeye düşürülüyordu (Yılmaz, 1989, s. 141). Riyal 80, esedi 70, zolota 50, babka 6, Osmani ve Mısır pâresi 3 akçeye tedavül ediyordu. 1624 yılındaki tashihi de pek uzun ömürlü olmadı ve altın 1626'da 130, 1627'de 180, 1630'da 200, 1632'de 220, 1635'de 240 ve 1637'de 250 akçeye (Kütükoğlu, 1983, s. 33); riyal guruş 1626'da 90, 1628'de 100, 1629'da 110, 1636'da 120 ve 1638'de 125 akçeye çıktı (Sahillioğlu, 1964, s. 229-230).

Her zaman olduğu gibi akçenin bu değer kaybı fiyatların yükselmesine sebep oldu. Devlet mecburen 31 Aralık 1640 tarihinde yeni bir sikke tashihi yapmak zorunda kaldı. Ayarı bozuk akçelerin tedavülü yasaklanıp, yine 1618 ve 1624'deki gibi 100 dirhem gümüşten 1000 akçe kesilerek altın 120, riyal 80, esedi 70 ve babkanın 6 akçeye rayiç olmasına karar verildi. Sikke tashihi fiyatların yeniden ayarlanmasını gerektiriyordu. Normal zamanlarda ancak ihtiyaç duyulan maddelere narh verilirken, sikke tashihiyelerinden sonra ayrı bir defter düzenlenir; her esnaf için ayrı bir bölüm açılarak belli başlı maddelerin niteliği ve kalitesi de belirtilmek üzere fiyatları gösterilirdi. Bütün malların fiyatının ayarlanması zaman alacağından, ikinci derecede önemli olan malların fiyatlarının ayarlanması işi esnaf temsilcilerine bırakılırdı. 1640 tarihli narh defterinde 162 esnaf grubunun mallarına fiyat tayin edilmiş ve 1/3, 2/3 oranlarında fiyat düşüşleri yapılmıştır (Kütükoğlu, 1983, s. 33-35, 46-49).

16. yüzyılın sonu ile 17. yüzyılda yapılan bu sikke tashihiyelerinden başka, 1704 yılında da önemli bir sikke tashihi yapılmıştır. Bu çalışmada 1704 yılı sikke tashihi ile bu tashihiin fiyatlara etkisi; çeşitli şehirlere ait

⁸ Bu değeri düşük guruşların 1600'lü yıllarda Ankara'da dolaşımında olduğu görülmektedir. Ergenç, 1978, 91.

⁹ Defterde 65 esnaf grubuna ait narh kaydı vardır. Bunlardan kalaycılara ait fiyatlar, bakır kapların çeşitli oluşu nedeniyle ayrıca kaydedilmemiş, ziyuf akçe ile ödenen miktarın yarısının ödenmesi gerektiği belirtilmiştir. Defterde birçok maddenin yeni fiyatı yanında, narh verilmeyen önceki fiyatı da vardır. Bu şekilde tashihten önce hangi malların artış gösterdiği ve tashihten sonra hangi oranlarda düşüş yapıldığı da tespit edilebilmektedir. Kütükoğlu, 1978, s. 6-10. Bu tashihiyle birlikte altının rayicininin 240'dan 120'ye, guruşun 160'dan 80'e indirilmesi alacaklarında indirilmesine sebep olmuştur. Mesela 200 akçe alacağı olan biri 100 akçe almıştır. Ergenç, 1978, s. 91-92.

şer'iyeye sicillerinde yer alan narh kayıtları kullanılmak suretiyle, tashih öncesi ve tashih sonrası fiyat değişimleri ile tashihin hangi şehirleri ne ölçüde etkilediği tespit edilmeye çalışılmıştır.

1704 Yılı Sikke Tashihi Öncesi Paranın Durumu

1640'tan sonra ülkedeki darphanelerin çoğu kapalıydı. Bu nedenle ülkenin ufak para ihtiyacı karşılanamıyordu. Tedavülde sadece kullanılmaktan aşınmış akçeler ve bunların düşük ayarda olanları vardı¹⁰. İşte bu dönemde doğuda sümün, sümniye denilen Fransa'nın real de huit adındaki sikkesi gelmeye başladı (Sahillioğlu, 1978, s. 16). Bu sikke Osmanlı Devleti'nde büyük rağbet görmüş; Fransa'da 12'si bir riyale kabul edilirken, Osmanlı topraklarında 8'i bir riyal kabul edilmiştir (Pamuk, 2017, s. 144). Anadolu'da bu sikkelere çok ilgi gösterilmesi Fransız tüccarlarının bu kârla yetinmeyip, bu sikkelerin ayarını düşürmesine sebep olmuştur. İngiliz tüccarları haricinde tüm Avrupalı tüccarlar gümüşlenmiş bakırdan ibaret olan bu sikke ticaretine katılmıştır (Chardin, 2014, s. 33-35; Sahillioğlu, 1958, s. 150). Sahte sümün ticareti özellikle 1669-1675 yılları arasında yoğunlaşmıştır (Mantran, 1990, s. 122). Devlet, tedavülde ufak para ihtiyacını karşılayan ve hazinede bol miktarda bulunan bu sikkenin tamamen tedavülden kalkmasını istememiştir. Kalpleri yakalandığında eritilmiş, gümüşleri sahibine iade edilmiştir (Sahillioğlu, 1965, s. 48). Bu para 1670'te yasaklanmakla birlikte (Sahillioğlu, 1958, s. 151); uzun süre tedavülde bulunmaya devam etmiştir. 1680'de sorguçlu (10 akçe), saçlı (8 akçe), 1699-1701 yıllarında servili (10-13,5 akçe) gibi isimlerle anılan çeşitlerine rastlanmıştır (Sahillioğlu, 1965, s. 49).

Bu dönemde ayarı düşürülmüş duka altınları da Osmanlı piyasasında bulunuyordu. Fransızlar (Marsilyalılar) 16. yüzyılın ikinci yarısında doğu ticareti için Akdeniz kıyılarına sahte sequin (duka) darp edip sürdüler. Fransızlar bunları Cenevre ve Almanya'da sattıkları mal karşılığında kabul ediyor, fakat doğuya ihraç ettiklerinde aralarına daha çok mağşuş olanlarını karıştırıyorlardı. Osmanlı topraklarında "İbrahim Çelebi" diye şöhret bulan değişik rayiçleri yüzünden bir sürü anlaşmazlıklara sebep olan mağşuş yaldızlara (duka, sequin) 1685'den sonra bol miktarda rastlanmıştır. Bu mağşuş paralara karşı Osmanlı Devleti on sene sonra önlem alabilmiş; bunların darphaneye getirilip, sahih yaldız ayarında olanlarına bir, şerifi ayarında olanlarına iki damga vurulması ve damgasız yaldız tedavülünün ise yasak olması emredilmiştir (Sahillioğlu, 1965, s. 40-42)¹¹. 17. yüzyılın sonlarında İstanbul'dan Mısır'a doğru altın kaçışını durdurmak ve Venedik dukalarını çekmek için İstanbul Darphanesi'nde tahsil edilen resimler indirilmiştir. Bunun sonucunda altının vezni hiç değişmemiş, fakat ayarı bir miktar düşürülmüştür. Ancak Venedik de karşı tedbir almış ve asırlar boyu istikrarı ile şöhret bulan dukasının ayarını bozmuştur. 1685'den sonra Anadolu'ya sokulan "İbrahim Çelebi" altınından sonra bu sefer Venedik'den "ruspi" gibi manalı bir isim takılan mağşuş yaldızlar gelmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti bu dukaların mağşuş olduklarını ve Osmanlı topraklarına sokulmamasını emretmiştir (Sahillioğlu, 1958, s. 112-114, 145, 167; Sahillioğlu, 1965, s. 43, 110-111).

1683 II. Viyana mağlubiyetinden 1704 yılına kadar Osmanlı Devleti'nde para durumu karışıktır. Piyasada çok miktarda hurda ve züyuf akçe vardı. Akçe hem para birimi hem de ölçü birimi olduğundan akçenin züyufluğu diğer paraların rayicini de değiştiriyordu. Züyuf akçenin bol bulunduğu yerlerde sahih

¹⁰ Ulufelerin bu akçelerle ödenmesi isyanlara sebep olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Silahdar, 2012, s. 10-11, 40, 255; Şem'dânizâde, 2009, s. 163, 186-187.

¹¹ "On seneden berü İbrahim Çelebi nâmıyla müsemmâ (bilinen) yaldız altın sâ'ir altına teşviş (karıştırma) virüp halka cevri olduğundan, vezîr-i a'zam darbhânedede sâhib-i ayârlar ta'yîn ve tashih olan yaldıza bir damga urup, altın başına mîr'ye bir akça ve şerifi ayârında olana iki damga urup, iki akça alına ve damgasız altın geçmeğe" Silahdar, 2012, s. 1148.

paraların rayici ve dolayısıyla fiyatlar artıyordu (Silahdar, 2001, s. 664)¹².

Kutsal ittifak devletleri ile yapılan uzun savaşlar hazinede para bırakmamıştı. Cülus bahşişi ve maaş ödemeleri için para gerekiyordu. Devlet para yokluğuna bir çare bulmak için bakır para darp ederek piyasaya sürdü. Osmanlılarda günlük alışverişlerde düşük fiyatlı maddeleri almak için eskiden beri bakır sikkeler kullanılırdı (Akdağ, 2014, s. 530)¹³. Bakır sikkeler vezin itibariyle iki çeşit darp edilirdi: Birincisi, bir dirhem bakır bir puldur ve 8'i bir akçeye eşittir; ikincisi ise bir dirhem bakırdan üç adet pul kesilir ve 24'ü bir akçeye eşittir (Akgündüz, 1990, 401; Akdağ, 2014, 530; Tekin, 2003, s. 568). Devlet, bakır paraların darbını mültezimlere ihale eder; mültezimler, pul darphanelerinde kestikleri bakır paraların kendilerine tayin edilen bölgelere sevk ve dağıtımını da üstlenirlerdi. 17. yüzyılın ortalarına kadar pullar üç senede bir iptal edilir ve yenileri tedavüle çıkarılırdı (Akdağ, 2014, s. 530-531). Devlet bakır paraların taşışından çok bu yola başvuruyordu. Tedavülü yasak edilen eski bakır sikkelerin kıymeti birden hurda bakır kıymetine düştüğü için yasakla birlikte herkes devlete elindeki bakır sikkelerin kıymeti oranında vergi vermiş olurdu (Sahillioğlu, 1958, s. 123, 152, 165). Bakır paraların maden kıymetleri ile para kıymetleri arasındaki fark ne kadar büyük olursa devlete bırakacağı kâr da o oranda yüksek olurdu (Pamuk, 2017, s. 35-36).

17. yüzyılın sonlarında darp edilen mankur ise diğer bakır paralardan farklıdır. Ufak para ihtiyacı için değil, para ihtiyacı için darp edilmiş ve devlet tarafından piyasaya sürülmüştür. Temmuz/Ağustos 1688 tarihinde her bir vukiyye halis bakırdan 800 mankur kesilmesine ve ikisinin bir akçeye rayiç olmasına dair ferman çıkarılmıştır. Mankurun önceleri 2'si 1 akçeye rayiç sayılırken, fazla rağbet görmesi üzerine daha fazla kâr etmek için 1 mankurun 1 akçeye rayiç sayılması, mankura olan rağbeti azaltmıştır (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, 1995, s. 298; Râşid, 2013, s. 347; Silahdar, 2012, s. 1200). Bir gün itibari değer verilen mankurun tedavülden kaldırılacağı ve birden hurda bakır fiyatına düşeceği ihtimali nedeniyle gerek tüccar, gerek halk, gerekse devlet mankur almaktan kaçınmıştır (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, 1995, s. 307; Râşid, 2013, s. 353; Şem'dânîzâde, 2009, s. 244). Paraların rayici yükselmiş, şerifi ve Macar altını 270 akçeden 360'a, yaldız altını 300 akçeden 400'e, guruş 120 akçeden 160'a ve pâre 3 akçeden 4 akçeye çıkmıştır (Karacan, 2010, s. 252)¹⁴. Fiyatlar çok yükselmiş, devlet narh vermekten kaçınmış; özellikle et, ekmek ve pirincin fiyatı aşırı derecede artmıştır (Silahdar, 2012, s. 1391)¹⁵. Mankurun maden kıymeti ile itibari kıymeti arasındaki farkın büyüklüğü yoğun bir kalpazanlık faaliyetine yol açınca 9 Kasım 1691 tarihinde mankur tamamen tedavülden kaldırılmıştır (Sahillioğlu, 1965, s. 81, 85).

¹² 7 Ağustos 1705 tarihli bir fermenda; Ankara'da 30 seneden fazladır her 200'ü 1 guruşa rayiç olan hurda (züyuf) akçenin rayiç olduğu belirtilmiştir. Ankara Ş.S./83/72/316; Ankara Ş.S./83/141/601; 1709 tarihli bir fermenda Bor ileri gelenleri bir mektupla Asitane-i Saadete, 20 seneden fazladır diyarlarında züyuf akçe ile guruş 240 akçeye rayiç olup ve akçe züyufluğu gündün güne artmakla 300'ünü ve daha fazlasını bir guruşa bozup fukaraya 240'ını bir guruş hesabı üzere verip, alışverişleri bozulmuş ve guruş ile akçelerinin züyuf ve mağşuş olduğunu bildirilmişlerdir. Mühimme. 116/110/216/914.

¹³ Mısır, Şam, İran, Arap Irak'ı ve Rum devletlerinde bu tür paraların kesildiği bilinmektedir. Ancak hiçbir zaman bunlara para adı verilmemiş ve bunlar altın ve gümüşün yerini tutmamıştır (Belin, 1999, s. 105). Resmi vesikalarda bu sikkeler için "pul", "mankur", "mangur", "mangır", "fels" ve "fitlus" isimleri kullanılmıştır. Tekin, 2003, s. 568.

¹⁴ Mür'i't-tevârih'te, "guruş 120 akçeden 170 akçeye nizam verildi" denilmektedir. Şem'dânîzâde, 2009, s. 249. Bir süre sonra hazine bu paraları gelirlerde eski kurdan masraflarında yeni kurdan hesaplamaya başlamış ve bu sayede % 25 oranında bir kâr elde etmiştir. On sene devam eden bu uygulama nedeniyle sağ ve çürük akçe tabiri ortaya çıkmıştır. Pâre 3 akçeden hesap edilirse akçe sağ, 4 akçeden hesap edilirse akçe çürüktür. Diğer paralarda buna göre hesaplanır, işlemlerde anlaşma hangi çeşit akçe üzerinden yapılmışsa, ödemede aynı akçe ile yapılırdı. Sahillioğlu, 1965, s. 85-86.

¹⁵ "...gâderek bir metâ'in bahâsı suâl olundukda, mankurla mı, akçe ile mi, ana göre bazar edelim dediler. Rumeli ve Anadolu taraflarından gelen koyun be-her-hâl esedi ve altın ile iştirâyâ muhtâc olmağla, beşyüz mankura altın, ikiyüz mankura guruş çıktı. Lahm ziyâde muzâyaka olub vukyyesi otuz akçeye vardı. İstanbul'da mısri pirincin kilesi kırk ile altmış, nihâyeti seksen akçeden ziyâdeye olmamış iken, mankur sebebi ile üçeryüz akçeye değin satıldı. Ve bulunmayub Matbah-ı âmire için Filibe'den pirinç nakl iktizâ eyledi. Sâir eşyâ dahi buna kıyâs ile izdyâd bulub taşra mukata'at ve emvâl-i mûri tahsilinde olanlara re'âyâ mankur teklîf eder oldular" Anonim Osmanlı Tarihi, 2000, s. 20-21.

Mankur kaldırılınca önceki gibi frengi altın 300'e, şerifi 270'e, guruş 120'ye, zolota 80'e, sülüs 40'a, rub 30'a ve pâre 3 akçeye rayiç sayıldı (Silahdar, 2012, s. 1391, 1408). Ufaklık ihtiyacı için akçe ve pâre yeniden tedavüle çıkarıldı. Akçe 1692 yılında 100 dirhem gümüşten 1700 yerine 2300 adet darp edildi. Böylece mankur zamanında, mankurla ifade edilen fiyatlar bu kez çürük (hurda) sayılan bu akçelerle ifade edilmeye başlandı (Sahillioğlu, 1965, s. 94-96)¹⁶. 1699 yılında da 100 dirhem gümüşten 2300 adet akçe kesildi. Bu dönemde hurda akçenin ikisi 1 akçeye rayiç sayılıyordu (Ankara Ş.S./79/4/1; Ankara Ş.S./79/4/7). 100 dirhem gümüşten kesilen akçe miktarı 1685'de 1250, 1688'de 1700, 1692'de 2300, 1696'da 1900, 1697'de 1800, 1699'da 2300 ve 1704'de 1900 adetti (Sahillioğlu, 1989, s. 226)¹⁷.

İyice küçülen akçeyi tağşiş etmek artık pek mümkün olmadığından, Arabistan bölgesine özellikle Mısır'a mahsus bir sikke olan pârenin, akçenin yerine geçmesine karar verildi. Pâre, 1685'de İstanbul Darphanesi'nde % 70 ayarında gümüş-bakır karışımından 1000 adedi 240 dirhem gelecek şekilde darp edildi. 1687'de akçenin yerine geçmesine karar verildikten 14 ay sonra ağırlığı yeniden ayarlandı. 1000 adet pârenin bundan böyle 240 yerine 230 dirhem gelecek şekilde darbu kararlaştırıldı (Sahillioğlu, 1965, s. 69-70). Pâre, 1696 ve 1697'de 1000 adedi 220 dirhem, 1704'de 200 dirhem gelecek şekilde darp edildi (Anonim Osmanlı Tarihi, 2000, s. 283-284; Ankara Ş.S./82/59/218; Mısır Mühimme/1/108/214/477; Sahillioğlu, 1965, s. 106; Aykut, 1990, s. 730-731).

Pâre Mısır'da çok daha düşük ayarda darp ediliyor ve İstanbul'dan Mısır'a gümüş kaçırılmasına sebep oluyordu. Yine maden piyasası ve darp maliyeti Mısır ve İstanbul'da farklı şekilde koşullandığı için İstanbul ve Mısır'da aynı standartlarda altın para da darp edilemiyordu. İstanbul'da ayarı daha yüksek altın para basılıyor, Mısır'da ise piyasa koşullarını telafi etmek için daha düşük ayarda altın para basmaya izin veriliyordu. Bu fark yüz on beşte bir dolayında idi. Fakat Mısır bu oranın çok altında bir ayar üzerinden para basıyor ve İstanbul'dan Mısır'a altın çekiyordu. Altın standardı defalarca değiştirilmiş ve her seferinde yeni bir adla tedavüle çıkarılmıştır. Fakat hiçbir zaman Mısır ile İstanbul altını aynı ayarda basılamamıştır (Sahillioğlu, 1978, s. 20). Mısır, Cezayir ve Tunus'tan gelen ayarı bozuk sikkelerden, sahihlerini ayırt edebilmek için (Mantran, 1990, s. 218; Seyyid M. es-Seyyid, 2002, s. 1016) 1696 yılında, ilk zamanlarda "cedid eşrefi" de denilen tuğralı altın (Sahillioğlu, 1965, s. 109) piyasaya çıkarılmış ve 300 akçeye rayiç sayılmıştır (Şem'dânizâde, 2009, s. 261). Tuğralı altının itibarını kırmak için, bu altının tedavüle çıkarıldığı tarihlerde onun kalpleri de çıkmıştır. Fakat bunlar titizlikle takip edilmiş ve kalpazanı aletleriyle birlikte yakalayacak olanlara müjde olarak 500 guruş ödül ve 20 akçe ulûfe vaat edilmiştir (Mühimme/110/24/44/191). 1699 yılında Mısır valisine gönderilen bir fermanda; Kahire Darphanesi'nde darp olunan altın ve pârenin bundan önce vezni ve ayarı tam iken birkaç seneden beri eksik vezin ve ayarda altın ve pâre darp edildiği bu nedenle halk arasında karışıklıklar, huzursuzluklar çıktığı ve Kahire Darphanesi'nin tashih ve tanzim edilmesi gerektiği emredilmiştir (Mühimme/111/8/10/14)¹⁸.

Avrupa'da 15. yüzyılın sonunda, işletilmesi kârlı olmadığından uzun zamandır kullanılmayan Orta

¹⁶ 1691/1692 tarihli bir tezkerede akçe "hurda akçe" olarak geçmektedir. "Darphâne-i Âmire'mde kat'ı fermânun olduğu üzere pâre ve cedid hurda akçe kat'ı ittirdesiz" denilmektedir. BOA, AE.SAMD. II. /1/69/1/1.

¹⁷ Mustafa Öztürk 1705'de 100 dirhem gümüşten kesilen akçe miktarını 1900 olarak vermiştir. Öztürk, 2002, s. 804. Tahminimizce bu tarih 1704 olmalıdır. Çünkü 1704 sikke tashihî fermanında çil akçeden bahsedilmiş ve çil akçenin 120'si bir guruşa rayiç sayılmıştır.

¹⁸ Kahire Darphanesi'nde eksik ayarlı altın para ve pâre darbu hakkındaki belgeler için bkz. Râşid, 2013, s. 530-531, 536-537; Mühimme/110/35/66/289; Mühimme/110/46/87/371; Mühimme/110/46/87/372; Mühimme/111/76/147/481; Mühimme/111/65/124/407; Mühimme/115/125/245/1076; Mühimme/115/132/259/1126; BOA, AE.SMST. II/1/11/1/1; Mühimme/111/140/275/967; Mühimme/110/177/349/1543; Mühimme/111/101/196/690. Eşrefi altının rayicine dikkat edilmesi hakkında Bağdad ve Şam'a da fermanlar gönderilmiştir. Sadaret Yazışmalarını Hâvî Bir Münşeât Mecmuası, 2015, s. 212-213, 288.

Avrupa gümüş madenleri işletilmeye başlanmış; bu madenlerden büyük gümüş paraların ilki ve Alman Taler'inin selefi olan 25,58 gram ağırlığındaki “gulden groschen” darp edilmiştir (Sahillioğlu, 1958, s. 149). Guruş (kuruş), gros veya groschen'den türetilmiştir ve büyük gümüş para anlamına gelmektedir (Sahillioğlu, 1989, s. 225). Amerikan gümüşünden darp edilen ve bütün dünyaya yayılan Avrupa'nın büyük boy gümüş sikkeleri 16. yüzyılın ortalarından itibaren Balkanlar üzerinden Osmanlı topraklarına da girmiştir (Pamuk, 2002, s. 458). Osmanlı topraklarında özellikle İspanyol kökenli riyal guruş ile Hollanda kökenli esedi guruş bulunuyordu (Sahillioğlu, 1958, s. 151; Sahillioğlu, 1995, s. 369). Osmanlı Devleti 1690 yılında ilk defa büyük boy gümüş sikke darp etti ve onun çerçevesinde yeni bir para birimi oluşturdu (Pamuk, 2017, s. 154). Tedavülde bulunan yabancı paralardan Osmanlı guruşlarına örnek olarak Polonya parası, zolota seçildi. Hesaplar ve kıymet takdirleri esedi ile fakat ödemeler zolota ile yapıyordu. Esedi 120 akçe, zolota 80 akçeye rayiçti. Yani zolota esedinin 2/3'si ağırlığındaydı (Sahillioğlu, 1965, s. 91).

1691'den sonra Osmanlı darphaneleri yeniden faaliyete geçirildi. Bu dönemde riyal guruş ve esedi guruşların üstündeki resimler silinerek (Kütükoğlu, 2018, s. 332) veya mevcut sikkelerin bir kısmı eritilerek Osmanlı guruş ve zolotası olarak yeniden darp ediliyor veya doğrudan üzerlerine yeni kalıplarla baskı yapılarak Osmanlı sikkeleri haline dönüştürülüyordu (Aykut, 1990, s. 730). Esedi standardında Osmanlı guruşlarının ilk darp edildiği tarih tam olarak bilinmemektedir. Kaynaklarda 1703 veya 1704 tarihi verilmektedir. Tahminimizce bu tarih 1704'dür. 1704 yılında (Sahillioğlu, 1965, s. 102 ve 329 nolu dipnot; Pamuk, 2017, s. 154; Pamuk, 2002, s. 458)¹⁹ yaklaşık 8 dirhem (25 gram) ağırlığında zolota guruşdan daha büyük Osmanlı guruşları ve bunun kesirleri üretilmeye başlandı. 1685'den beri uygulanmaya çalışılan²⁰ bir Osmanlı guruşunun 120 akçe=40 pâre kabul edildiği sistem (Pamuk, 2017, s. 154) bir düzene oturdu. Ayrıca zolota guruş darbı da devam etti. 1719 yılının kasım ayı başlarında çıkarılan bir fermenda yer alan rayiç listesinde zolota guruş “cedid zolota²¹” adıyla 90 akçeye, atik zolota (Polonya zolotası) 88 akçeye; tuğralı cedid guruş 120 akçeye, 8,5 dirhem gelen atik esedi guruş ise 144 akçeye rayiç sayılmıştır (Mühimme/129/74/144/533; Mühimme/129/74/144/534).

1704 Yılı Sikke Tashihi ve Narhlar

Narh, mal ve hizmet fiyatlarında devletin tespit ettiği üst sınırdır (Kütükoğlu, 2006, s. 390). Osmanlı Devleti'nde her nesnenin değerinde satılması, alıcı veya satıcının zarara uğramaması, fakirin ezilmemesi ve düzenin sağlanması için çok eski tarihlerden itibaren narh uygulanmıştır. Kuraklık, sel, çekirge istilası, mevsimsel farklılıklar, savaşlar, para ayarının bozulması, sikkenin tağşişi ve tashihi gibi durumlarda fiyatlar yeniden ayarlanmıştır. Para ayarının bozulması ve sikke tağşişinde fiyatlar yükseltilmiş, sikke tashihi ise düşürülmüştür (Kütükoğlu, 1983, s. 4-11).

¹⁹ Ömerül Faruk Bölükbaşı Osmanlı guruşunun darp tarihini 1719 olarak vermektedir. Ancak 1704 yılında yapılan sikke tashihi ile çil akçenin 120'si bir guruşa, cedid pârenin 40'ı bir guruşa sabitlenmiştir. Aynı şekilde 1719 yılındaki rayiç listesinde de çil akçenin 120'sinin bir guruşa, sağ pârenin 40'ının bir guruşa rayiç olduğu belirtilmektedir. Mühimme/129/74/144/533; Mühimme/129/74/144/534; Ankara Ş.S./82/79/284; Balıkesir Ş.S./713/6/1/1; Rodosçuk (Ek belge:1 Tekirdağ) Ş.S./1633/159/2/2; Ankara Ş.S./82/53/196; Ankara Ş.S./82/54/197; Bölükbaşı, 2018, s.403-404, 406.

²⁰ 1685'de İstanbul Darphanesi'nde % 70 ayarında gümüş-bakır karışımından 1000 adedi 240 dirhem gelecek şekilde darp edilen pâre 3 akçeye rayiç sayılmıştı. Sahillioğlu, 1965, s. 70.

²¹ Yeni zolota guruşlara, “cedid zolota” denilmiştir. Pamuk, 2017, s. 154; BOA/İE.DRB./1/78/1/1; BOA/İE.DRB./1/78/2/1; BOA/İE.DRB./1/78/3/1; BOA/İE.DRB./1/78/4/1. Bu guruşlara, II. Süleyman zamanında darp edildiğinden “*Süleymani Zolota*” da denilmiştir. BOA/İE.DRB./1/78/1/1; BOA/İE.DRB./1/78/2/1; BOA/İE.DRB./1/78/3/1; BOA/İE.DRB./1/78/4/1. Zolota guruş 19-20 gr. civarında, Osmanlı guruşu ise 25-26 gr. civarındaydı. Pere, 1968, s. 173-203; II. Süleyman (1687-1691) ve II. Ahmed (1691-1695) dönemlerinde Osmanlı guruşu darp edilmemiştir. Fakat II. Mustafa 1701'de 8,2 dirhem (26,297 gr.) ağırlığında % 60 ayarında ve darphanece 105 akçe kıymet takdir edilen sikke darp ettirmiştir. Sahillioğlu, 1965, s. 106; Bazı kaynaklarda guruşun 1099/1687-88'de II. Süleyman'ın saltanatı döneminde basıldığı ve rayicinin 160 akçe olduğu yazılıdır. Mantran, 1990, s. 221; Belin, 1999, s. 122.

1704 yılı sikke tashihi öncesi para hususu karışıktır ve bu karışıklık narhlara da yansımıştır. Mesela Balıkesir’de 1689 yılının Mayıs ayında verilen narh kaydında 1 guruş 300 akçeye ve 60 pâre 1 guruşa rayiç²² sayılmıştır (Balıkesir Ş.S./706/2/2/2). Ankara’da 1691 Temmuz ayında 1 mankur 1 akçeye, 18 mankur 1 sümüne ve 11 sümün 1 guruşa rayiç²³ (Ankara Ş.S./71/5/4/15); aynı yılın eylül ayında ise 10 sümün 1 guruşa rayiç²⁴ (Ankara Ş.S./71/6/5/17); 22 Haziran 1692 tarihinde 10,5 sümün 1 guruşa, her bir sümün 22 akçeye ve 1 guruş 230 akçeye rayiç (Ankara Ş.S./72/96/396); 31 Ekim 1699 tarihinde 1 esedi guruş 200 akçeye rayiç²⁵; 8 Şubat 1700 tarihinde 1 guruş 240 akçeye rayiç (Ankara Ş.S./79/135/629); 8 Ağustos 1704 tarihinde ise çil ve cedid akçenin 120’si 1 guruşa, cedid pârenin 40’ı 1 guruşa ve her bir pâre 3 akçeye rayiç sayılmıştır²⁶.

29 Mayıs 1704 tarihli sikke tashihi fermanında; darphanede kesilmesi ferman buyrulan cedid paranın çoğalması, yaygınlaşması ve ibadullahın rahatı için züyuf, kırkık, kesik, maksus pâre ve akçenin kaldırılması ve bu tür parası olanlar rızalarıyla getirip yenisiyle değiştirmek istediklerinde kâl ve çañni tutulup, 100 dirhemi 70 ayanından eksik olan pârenin her 10,5 dirhemi için 10 dirhem cedid pâre verilip 70 ayanından noksan olur ise ayanı düzeltilip 70 hesabınca 10,5 dirhem olana 10 dirhem verilmek; hurda ve züyuf akçe dahi bundan böyle rayiç olmayıp Darphane-i Amire’de kesilen ve damgalanan çil akçenin 120’si 1 guruşa rayiç olmak üzere nizam verildiğine dair ferman gönderilmiştir. Yine aynı fermanla Anadolu’daki kazalarda reaya elinde bol miktarda maksus ve züyuf pâre bulunduğu, cizye vs. tekalif tahsildarları almayıp bu nedenle tahsis hususunun kesintiye uğradığı ve reyanın zorda kaldığı, bu nedenle her 110 dirhem züyuf pâreye 100 dirhem cedid pâre verilmek üzere değiştirmeleri ve tahsildarların dahi her ne kadar züyuf pâre toplarlarsa Darphane-i Amire’ye getirip değiştirmeleri emredilmiştir²⁷.

1704 yılı sikke tashihi fiyatları üzerindeki etkisini görebilmek için 1704 yılının hemen öncesi ve sonrasına ait narh fiyatlarını tespit etmeye çalıştık. Yaptığımız araştırma sonucunda Ankara, Kastamonu, Balıkesir, Tekirdağ (Rodosçuk), Afyon, Amasya ve Adana şehirlerine ait narh kayıtları bulabildik. Bu tashihi fiyatları nasıl etkilediği özellikle Ankara ve Kastamonu Şer’iyye Sicillerinde yer alan narhlarda kendini göstermektedir. Ankara’da 8 Ağustos 1704 tarihinde verilen narh kaydı ile 1703 narhı karşılaştırıldığında büyük bir fiyat düşüklüğü yapıldığı görülmektedir. Kastamonu’da da fiyatlar belirgin şekilde düşürülmüştür. Akçe 1699 yılında 100 dirhem gümüşten 2300 adet, 1704 yılında ise 1900 adet kesildiğinden akçenin değeri yükseltilmiş; ayrıca piyasadaki kırkık ve ayanı düşük paralar toplanarak, belirli bir standart üzerinden tekrar piyasaya sürüldüğünden fiyatlar düşürülmüştür.

Yaz ayları ve kış ayları arasında fiyat farkı olduğundan ilkbahar-yaz narhı ile sonbahar-kış narhını kendi arasında değerlendirdik. Tablolarda gösterilen rakamlar akçe cinsinden verilen fiyatlardır; miktarları ise

²² Pâre 5 akçe olur.

²³ Bir sümün 18 akçe, 1 guruş 198 akçe olur.

²⁴ Guruş 180 akçe olur.

²⁵ 31 Ekim 1699 tarihinde Ankara’da sarraç, bakkalbaşı, kasabbaşı, sofçular şeyhi, kuyuncubaşı, dellalbaşı vs. esnaf temsilcileri esedi guruş 200 akçeye, cedid mısır pârenin 40’ı 1 guruşa, ikişerlik 1 akçeye, 2 hurda akçe 1 akçeye rayiç olmak üzere narh verilmesine karar vermişler ve bunu mahkemede tasdik ettirmişlerdir. Ankara Ş.S./79/4/7.

²⁶ Sikke tashihi fermanı Ankara’ya ağustos ayında ulaşmıştır. Ankara Ş.S./82/79/284.

²⁷ Silahdar ve Raşid Mehmed Efendi, sikke tashihi fermanının tarihini 29 Mayıs 1704 olarak vermiştir. Ancak şer’iyye sicillerinde ferman tarihi Ankara’da 5 Temmuz, Tekirdağ’da 18 Temmuz, Balıkesir’de 19 Temmuzdur; fermanın mahkemeye ulaştığı tarih ise Tekirdağ’da 10 Temmuz, Ankara’da 5 Ağustos’tur; Balıkesir’de ise yazılmamıştır. Balıkesir Ş.S./713/6/1/1; Rodosçuk (Ek belge:1 Tekirdağ) Ş.S./1633/159/2/2; Ankara Ş.S./82/53/196; Ankara Ş.S./82/54/197; Silahdar, 2001, s. 664. Raşid Mehmed Efendi, sikke tashihi nedenini Mısır’da pârenin ayanının düşürülmesine bağlamakta, piyasada züyuf ve maksus pârelerin çoğaldığını, bu tür parası olanların, darphaneye getirip, ceyyid ü cedid pâre almalarından bahsetmektedir; ancak çil akçe ve guruşdan bahsetmemektedir. Raşid, 2013, s. 728-729. 12 Eylül 1704 tarihinde 100 dirhemde 70 ayanı bulunan pârenin her 11 dirhemine 10 dirhem cedid pâre verileceği belirtilmiştir. Ankara Ş.S./82/59/218.

kıyyedir. İstisnalar ise yanlarında parantez içinde gösterilmiştir. Bazı şehirlerde narhların tarihi yazılmamıştır; bu çeşit narhların tarihi diğer belgelerden çıkarılmıştır. Bazı şehirlerde ise 1704 sikke tashihiinden hemen sonra narh kaydı bulunamamış, bu şehirlerde 1705 ve 1706 narhlarına bakılmıştır. Yine bazı şehirlerde 1703 narhı da bulunamadığından 1702 ve 1701 narhlarına bakılmıştır. Ankara'da 1704 yılında uzun süre narh verilmeyen börek, çörek, mismar, nal takımları gibi maddelere de narh verildiğinden önceki narh tarihi fiyatların yanında parantez içinde gösterilmiştir. Dirhem “dir.”, adet “ad.”, kıyye “k.” şeklinde kısaltılmıştır. (bkz. Tablo 1-11).

Tablo-1: 1704 Yılı Sikke Tashihi Öncesi ve Sonrasında Et, Balık ve Sakatata Verilen Narh Fiyatları

YAZ											
ET, BALIK VE SAKATATLAR	ANKARA ²⁸		KASTAMONU ²⁹		BALIKESİR ³⁰			TEKİRDAĞ ³¹		AFYON ³²	
	1703	1704				Haz. 1704	1705				
Lahm-ı bakar (sığır eti)	10/8	5				3/2 pârre ³³					
Lahm-ı ganem (koyun eti)	18/16	10				6/4 pârre					
Lahm-ı keçi	14/12	7									
Lahm-ı Eflak							9				
Baş ve ayak	5	3									
Ciğer	5	3									
Kuyruk	20	12									
KIŞ											
	ANKARA		KASTAMONU		BALIKESİR			TEKİRDAĞ		AFYON	
	1702	1704	1701	1705	1703/1704	Ekim 1704	1705	1703	1705	1701	1705
Lahm-ı bakar	10/12	6	9	5/7/6	2 pârre	6	6	6	6	5/6	4/5

²⁸ Ankara Ş.S./81/4/3-4/24-27; Ankara Ş.S./82/79/284. Yaz ve kış narhı aynı belgelerde yer almaktadır. Bu nedenle kış narhlarına tekrar dipnot düşülmemiştir.

²⁹ Kastamonu'da 1704 Ağustosunda, yani tashihten hemen sonra verilen narh kaydı yazı silik olduğundan okunamamıştır. Kastamonu Ş.S./15/115/1-2/1. Kastamonu'da 1704 yılı haziran ayında sığır etinin kıyyesi 12, temmuz ayında 10 akçedir. Koyun eti ise şubat ayında 30, haziran ayında 24, temmuz ayında 20 akçedir. Kastamonu Ş.S./13/90/1; Kastamonu Ş.S./16/40/104-105/1; Kastamonu Ş.S./10/61/171-172/1.

³⁰ Balıkesir Ş.S./712/102/1/1; Balıkesir Ş.S./713/2/2/1; Balıkesir Ş.S./713/2/1/3.

³¹ Rodoscuk (Tekirdağ) Ş.S./1632/3/1-2/1; Rodoscuk (Tekirdağ) Ş.S./1634/82/2/1.

³² Afyon Ş.S./527/47/45/194; Afyon Ş.S./530/106/417.

³³ Bir pârre 3 akçeye rayiçtir.

Lahm-ı ganem	18/20	12	18/20/ 22/26/ 24	10/15/ 12	4/5/5,5 pâre	4 pâre	12	12	12	10/ 12	9
Lahm-ı keçi	14/16	9	16	8/10	3,5 pâre	10	8	8	8	8/10	7
Kuyruk			32/36	19						15/ 12	12/14
Ciğer							3				2
Munbar							2				
Baş ve paça							6				2
Gürde (böbrek)											120 dir.
Arka basdıması								16	12		
Kara basdıması								12	10		
İnek basdıması										22	20
Kebir uskumru balığı								1 (1 ad.)	1 (1 ad.)		
Sagır uskumru balığı								1 (2 ad.)	1 (2 ad.)		
Morina balığı								14	12		
Salamura morina balığı								12	14		
Balık										3	4

Koyun, keçi ve sığır etine bazı yıllar ilkbahar, yaz, sonbahar ve kış ayları olmak üzere yılda dört defa narh verilmiştir. Mevsimler arasında 1-2 akçelik fark vardır. İlkbahar-yaz aylarında fiyatları daha düşüktür. Ankara, Kastamonu ve Afyon'da 1704 yılı sikke tashihiinden sonra sığır, koyun ve keçi etinin fiyatı % 33 ile % 50 arasında düşürülmüştür. Baş-ayak, ciğer ve kuyruk etinin fiyatı ise Ankara ve Kastamonu'da % 40 ile % 47 oranında düşürülmüştür. Balıkesir ve Tekirdağ'da tashih öncesi ve sonrasında fiyatlarının değişmediği ve düşük olduğu görülmektedir. Mesela Ankara'da kış aylarında verilen narha göre sığır eti tashih öncesinde 10/12 akçe, tashih sonrasında 6 akçe iken; Balıkesir ve Tekirdağ'da hem tashih öncesinde hem de tashih sonrasında 6 akçedir. Afyon'da ise tashih sonrası düşüş olmakla birlikte, tashih öncesi ve tashih sonrasında fiyat farkı azdır. Mesela keçi etinin kıyyesi tashih öncesinde 8/10 akçe iken, tashih sonrasında 7 akçeye düşürülmüştür (bkz. Tablo-1).

Tablo-2: 1704 Yılı Sikke Tashihi Öncesi ve Sonrasında Unlu Mamullere Verilen Narh Fiyatları

YAZ											
UNLU MAMULLER	ANKARA ³⁴		KASTAMONU ³⁵		BALIKESİR ³⁶			TEKİRDAĞ ³⁷		AFYON ³⁸	
	1703	1704				Haz. 1704	1705			1702	
Nan-ı aziz	150	234				135	145/ 140/ 130			150	
Börek	31 (1699)	59									
Çörek	55 (1693)	117									
Yağlı kâhî		83									
Çarşı ekmeği										170/ 200	
Mahalle ekmeği										190/ 220	
KIŞ											
	ANKARA		KASTAMONU		BALIKESİR			TEKİRDAĞ		AFYON	
			1701	1705	1703	Ekim 1704	1705	1703	1705		1705
Nan-ı aziz (ekmek)			90/80	140	140/ 160	230/ 190	145/ 140	100/ 90	110/ 80		
Börek			24 (k.)	14 (k.)							
Etlî börek						80	35				
Merdane börek								30	30		

³⁴ Ankara Ş.S./73/5/3/21; Ankara Ş.S./78/100/442; Ankara Ş.S./81/4/26; Ankara Ş.S./82/79/284.

³⁵ Kastamonu Ş.S./10/61/171-172/1; Kastamonu Ş.S./16/40/104-105/1.

³⁶ Balıkesir Ş.S./712/102/1/1; Balıkesir Ş.S./713/2/2/1; Balıkesir Ş.S./713/2/1/3.

³⁷ Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1632/3/1-2/1; Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1634/82/2/1.

³⁸ Afyon Ş.S./527/47/45/194; Afyon Ş.S./530/106/417.

Çörek			60/80/ 66	120/ 100			80				
Yağlı çörek								40	40		
Kaba çörek											120
Katmer çörek								30	30		
Kâhî					60	90					
Yağlı kâhî			30/40	63			25				
Tabe kâhî								12 (k.)	12 (k.)		
Nan-ı somun			100/ 110	170							
Yağlı güzelce			30	63							
Nohudlu simit								50	50		
İstanbul işi simit								40	40		
Ekşi maya halka								40	40		

Ekmek, börek, çörek, kâhî gibi unlu mamullerin fiyatı dirhemleri (ağırlıkları) artırılıp azaltılmak suretiyle ayarlanırdı. Fiyatları hep 1 akçe idi. Ankara’da çöreğe 1693’den, böreğe ise 1699’dan 1704 yılına kadar narh verilmemiştir. 1704 yılında verilen narhlarda ise dirhemleri % 56 ile % 112 arasında artırılmıştır. Kastamonu’da tashihten sonra ekmek, börek, çörek, yağlı kâhî, somun ekmek, yağlı güzelce, kısacası narh verilen bütün unlu mamullerin dirhemi artırılmıştır. Balıkesir’de kış aylarında verilen narhlarda tashihten sonra ekmeğin dirhemi artırılmış; ancak sonra tekrar düşürülmüştür. Tekirdağ’da ise tashihten önce ve sonrasında dirhemleri neredeyse aynıdır (Tabloda dirhemleri gösterilmiştir bkz. Tablo-2).

Tablo-3: 1704 Yılı Sikke Tashihi Öncesi ve Sonrasında Baklagillere Verilen Narh Fiyatları

YAZ										
BAKLAGİLLER	ANKARA ³⁹		KASTAMONU ⁴⁰		BALIKESİR ⁴¹		TEKİRDAĞ ⁴²		AFYON ⁴³	
	1701	1704			Haz. 1704	1705				
Nohut	6	3								

³⁹ Ankara Ş.S./80/5/30-31; Ankara Ş.S./82/79/284; Ankara Ş.S./79/135/629; Ankara Ş.S./76/6/16.

⁴⁰ Kastamonu Ş.S./10/61/171-172/1; Kastamonu Ş.S./16/40/104-105/1.

⁴¹ Balıkesir Ş.S./712/102/1/1; Balıkesir Ş.S./713/2/2/1; Balıkesir Ş.S./713/2/1/3.

⁴² Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1632/3/1-2/1; Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1634/82/2/1.

⁴³ Afyon Ş.S./527/47/45/194; Afyon Ş.S./530/106/417.

Pirinç	14/16	10				3 pâre					
Hınta (buğday)							120 (kilesi)				
KIŞ											
	ANKARA		KASTAMONU		BALIKESİR			TEKİRDAĞ		AFYON	
		1704	1701	1705	1703, Şubat 1704	Ekim 1704	1705	1703	1705	1701	1705
Nohut	8 (1700)	4	10	4			70 (kilesi)	6	6	3	3/4
Uruş Pirinci	18 (1695)	9									
Beğpazan pirinci	16 (1695)	8									
Saz pirinç			24/20	10							
Boyabad pirinç			16	8							
Pirinç					3/3,5 pâre	3 pâre	9				
Zenbil pirinç								11	10	10	11
Dökme pirinç								10	8	9	8/10
Mercimek								4	4		
Bulgur								4	4		
Aşluk buğday								4	4		

Ankara ve Kastamonu'da tashihten sonra nohut ve pirinç fiyatları % 29 ile % 60 arasında düşürülmüştür. Ancak Balıkesir, Tekirdağ ve Afyon'da tashihi öncesi ve sonrası arasında pek bir fark yoktur ve düşüktür. Mesela Ankara'da nohut 1700 yılında 8 akçe iken 1704'te 4 akçeye düşürülmüş; ancak Tekirdağ'da 1703'te ve 1705'te 6 akçe; Afyon'da 1701'de 3 akçe 1705'te 3/4 akçedir (bkz. Tablo-3).

Tablo-4: 1704 Yılı Sikke Tashihi Öncesi ve Sonrasında Yağlara Verilen Narh Fiyatları

YAZ											
YAĞLAR	ANKARA ⁴⁴		KASTAMONU ⁴⁵		BALIKESİR ⁴⁶			TEKİRDAĞ ⁴⁷		AFYON ⁴⁸	
	1703	1704								1701	
Revgan-ı bezir	32 (1702)	20									
Revgan-ı şergun (susam yağı)	48/44	28									
Şem'î revgan	32	20									
Revgan-ı zeyt	72/64	36									
Sade yağ	48	30									
İç yağı										12/10	
KIŞ											
	ANKARA		KASTAMONU		BALIKESİR			TEKİRDAĞ		AFYON	
	1703	1704	1701	1705	1703	Ekim 1704	1705	1703	1705	1701	1705
Revgan-ı bezir	36/40 (1701)	18/20		30				20	12		
Revgan-ı sade	66 (1701)	34	60	36	4 sümtün	12 pâre	40/30	30	30	32	32
Revgan-ı şergun	52	28			7/8 pâre	18	20	27	22	24	24/22
Şem'î revgan	36/40 (1701)	24	48	25	10 pâre			24	18	24	23
Revgan-ı zeyt	56	36	60	32	8 pâre	16 akçe/6 pâre	18	30	20	28	28

⁴⁴ Ankara Ş.S./81/4/3-4/24-27; Ankara Ş.S./82/79/284; Ankara Ş.S./80/5/30-31; Ankara Ş.S./76/6/16.

⁴⁵ Kastamonu Ş.S./10/61/171-172/1; Kastamonu Ş.S./16/40/104-105/1.

⁴⁶ Balıkesir Ş.S./712/102/1/1; Balıkesir Ş.S./713/2/2/1; Balıkesir Ş.S./713/2/1/3.

⁴⁷ Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1632/3/1-2/1; Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1634/82/2/1.

⁴⁸ Afyon Ş.S./527/47/45/194; Afyon Ş.S./530/106/417.

İç yağı	21 (1695)	12									14/10
Kuyruk yağı			48	30							
Kebab yağı									24		22
Ham yağ											10

Tashihten sonra Ankara, Kastamonu, Balıkesir ve Tekirdağ'da yağların neredeyse tamamının fiyatı düşürülmüştür. Afyon'da ise farklı bir durum vardır. Tashihten sonra revgan-ı şergun, şem'î revgan ve kebab yağında 1-2 akçelik bir düşüş yaşanmış; sade yağ ve zeytin yağı fiyatı ise aynı kalmıştır. Afyon'da tashihten önce de yağ fiyatları düşüktür (bkz. Tablo-4).

Tablo-5: 1704 Yılı Sikke Tashihi Öncesi ve Sonrasında Bal, Pekmez ve Helvaya Verilen Narh Fiyatları

YAZ											
BAL, PEKMEZ VE HELVA ÇEŞİTLERİ	ANKARA ⁴⁹		KASTAMONU ⁵⁰		BALIKESİR ⁵¹			TEKİRDAĞ ⁵²		AFYON ⁵³	
	1703	1704								1701	
Bademli bal helvası	36 (1702)	36									
Bademi helva										32	
Pekmez helvası	36	24									
Ramazan helvası										24	
İzmir balı	36 (1701)	20									
KIŞ											
	ANKARA		KASTAMONU		BALIKESİR			TEKİRDAĞ		AFYON	
	1703	1704	1701	1705	1703	Ekim 1704	1705	1703	1705	1701	1705
Beğpazarı pekmezi	14 (1701)	12									

⁴⁹ Ankara Ş.S./81/4/3-4/24-27; Ankara Ş.S./82/79/284; Ankara Ş.S./80/5/30-31; Ankara Ş.S./79/135/629.

⁵⁰ Kastamonu Ş.S./10/61/171-172/1; Kastamonu Ş.S./16/40/104-105/1.

⁵¹ Balıkesir Ş.S./712/102/1/1; Balıkesir Ş.S./713/2/2/1; Balıkesir Ş.S./713/2/1/3.

⁵² Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1632/3/1-2/1; Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1634/82/2/1.

⁵³ Afyon Ş.S./527/47/45/194; Afyon Ş.S./530/106/417.

Şehir pekmezi	12 (1701)	10									
Pekmez						4 pâre	18				
Şehir balı	40	24						24	15	26	30
İzmir balı	44 (1700)	24									
Asel Rumili			56	20							
Eflak aseli								18	12		
Sahil balı										22	20
Asel						7 pâre	15				
Cevizli helva			36	19/22							
Cevizli asel helvası								30	14		
Cevizli pekmez helvası								16	8		
Zülbiye helvası (yerli asel)				32							
Sisam helvası						7 pâre					
Ramazan helvası							22	30	22		28/22
Kaba helva										14	14
Tel helva										24	20/22/ 18
Tahin helva										20	

Tashihten sonra Ankara, Kastamonu ve Tekirdağ'da helva, bal ve pekmez fiyatları % 14 ile % 64 arasında düşürülmüştür (bkz. Tablo-5).

Tablo-6: 1704 Yılı Sikke Tashihi Öncesi ve Sonrasında Çerezlere Verilen Narh Fiyatları

YAZ											
ÇEREZLER	ANKARA ⁵⁴		KASTAMONU ⁵⁵		BALIKESİR ⁵⁶			TEKİRDAĞ ⁵⁷		AFYON ⁵⁸	
	1703	1704								1701	
Leblebi	10 (1702)	5									
Kestane										5	
KIŞ											
	ANKARA		KASTAMONU		BALIKESİR			TEKİRDAĞ		AFYON	
	1703	1704	1701	1705	1703	Ekim 1704	1705	1703	1705	1701	1705
Badem	110/60 (1700)	40		40			30			28/30	30
Badem içi								40	37		
Ceviz	20 ad. (1695)	30 ad.						25 ad.	30 ad.		
Köfter ⁵⁹	16/14 (1695)	12		18				14	14		
Sucuk	18 (1701)	16									
Ceviz sucuğu										14	
Badem sucuğu										20	
Zerdali kuruşu	16 (1699)	6/7						6	6	6	5
Vişne kuruşu								15	15		
Armut kuruşu								6	6	6	6/5

⁵⁴ Ankara Ş.S./81/4/3-4/24-27; Ankara Ş.S./82/79/284; Ankara Ş.S./80/5/30-31; Ankara Ş.S./76/6/16; Ankara Ş.S./79/135/629; Ankara Ş.S./78/100/442.

⁵⁵ Kastamonu Ş.S./10/61/171-172/1; Kastamonu Ş.S./16/40/104-105/1.

⁵⁶ Balıkesir Ş.S./712/102/1/1; Balıkesir Ş.S./713/2/2/1; Balıkesir Ş.S./713/2/1/3.

⁵⁷ Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1632/3/1-2/1; Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1634/82/2/1.

⁵⁸ Afyon Ş.S./527/47/45/194; Afyon Ş.S./530/106/417.

⁵⁹ Köfter; üzüm şirasından yapılan kalın pestildir.

Kızılçık kurusu											26
Pişmiş kestane	12 (1699)	7									
Kestane										5	
Bursa kestane						5	7	9	6		
Simav kestanesi						10					
Karadeniz kestanesi								6	4		
Leblebi			14	8	2 pâne	2 pâne	5	12	12	5/6	7/5/6
Fındık			14/12	8	3 pâne		9	10	8	14	12
Kuru üzüm			14/20	12							
Tatlı pestil								12	10		
Ekşi pestil								10	8		
Pestil											8

Ankara'da leblebi, badem, ceviz, sucuk, zerdali kurusu ve pişmiş kestane fiyatları bir önceki narha göre % 11 ile % 64 arasında düşürülmüştür. Kastamonu'da leblebi, fındık ve kuru üzüm fiyatları düşürülmüştür. Tekirdağ'da bazı türlerde 1-3 akçelik bir düşüş vardır, bazıları ise aynıdır. Afyon'da ise fiyatlar değişkendir (bkz. Tablo-6).

Tablo-7: 1704 Yılı Sikke Tashihi Öncesi ve Sonrasında Sebze ve Meyvelere Verilen Narh Fiyatları

YAZ											
SEBZE VE MEYVELER	ANKARA ⁶⁰		KASTAMONU ⁶¹		BALIKESİR ⁶²			TEKİRDAĞ ⁶³		AFYON ⁶⁴	
	1703	1704					1705			1701	
Patlıcan	4 ad.	10 ad.					50 ad.				
Kabak	1 k. 2 akçe	2 k. 1 akçe									
Şami hıyarı	3 ad.	8 ad.									

⁶⁰ Ankara Ş.S./81/4/3-4/24-27; Ankara Ş.S./82/79/284; Ankara Ş.S./80/5/30-31; Ankara Ş.S./79/135/629; Ankara Ş.S./78/100/442.

⁶¹ Kastamonu Ş.S./10/61/171-172/1; Kastamonu Ş.S./16/40/104-105/1.

⁶² Balıkesir Ş.S./712/102/1/1; Balıkesir Ş.S./713/2/2/1; Balıkesir Ş.S./713/2/1/3.

⁶³ Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1632/3/1-2/1; Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1634/82/2/1.

⁶⁴ Afyon Ş.S./527/47/45/194; Afyon Ş.S./530/106/417.

Soğan	2	1					1,5			1 (300 dir.)	
Sade sarımsak	12 (1699)	5									
Saplı sarımsak	6/8 (1699)	3									
Kuru sarımsak										10	
Hasan Dede karpuzu	4/3 (1701)	2									
Şehir karpuzu		1									
Kavun	4/3/2	3/2/1									
Kapulu üzümü	14	8/5									
Keşanus üzümü	6 (1702)	4									
Siyah üzüm	12/14	7									
KIŞ											
	ANKARA		KASTAMONU		BALIKESİR			TEKİRDAĞ		AFYON	
		1704	1701	1705	1703	Ekim 1704	1705	1703	1705	1701	1705
Büryan soğan		14									
Soğan	6 (1700)	1,5	3/2	1,5	3	1 pâre (2 k.)	2			1 (300 dir.)	3/2 (400 dir.)
Arpacık soğan								3	2		
Kaba soğan								2	1		
Sarımsak	8 (1702)	10/8					10				
Kuru sarımsak										8	16
Taze sarımsak							2				
Lahana	3 (1702)	2								1 (1,5 k.)	

Havuç	2 (1701)	1									
Havuç bağ	8 ad. (1701)	10 ad.									
Aş inciri	12 (1702)	7									
Siyah üzüm	10/14 (1702)	7				2 pâre					
Elleme rezaki üzüm								15	14		
Çubla rezaki üzüm							10	12	12		
Elleme İzmir siyahı								10	9		
Edremid siyah üzüm								8	8		
Kızıl üzüm											8
Denizli üzümü										5/6	
İncir				12	2 pâre		7				8/12
Lop incir								10	10		
Sarça incir								8	8		
Elma						4	6			5	3
Sinop elması								6	4		
Üzüm						1 pâre (2 k.)					5
Patlıcan						5 ad.					
Nar											8
Nar İzmir								12	10		
Erik										4	
Kızılcık										4/6	

Ankara'da tashihten sonra sebze ve meyve fiyatları da değişik oranlarda düşürülmüştür. Tekirdağ'da bazılarının fiyatı düşürülmüş, bazılarının ise aynı kalmıştır. Patlıcan, hıyar ve havuç gibi sebzelerin fiyatları adetleri artırılıp azaltılmak suretiyle ayarlandığından, fiyatları hep bir akçeydi. Tashihten sonra bunların bir akçe ile alınabilecek miktarı artırılmıştır (bkz. Tablo-7).

Tablo-8: 1704 Yılı Sikke Tashihi Öncesi ve Sonrasında Diğer Gıdalara Verilen Narih Fiyatları

YAZ											
DİĞER GIDALAR	ANKARA ⁶⁵		KASTAMONU ⁶⁶		BALIKESİR ⁶⁷			TEKİRDAĞ ⁶⁸		AFYON ⁶⁹	
		1704								1701	
Ağda	20 (1701)	16									
Nişasta	24 (1701)	12									
Tuz	2 (k.) (1697)	24 (kilesi)									
Üzüm turşusu										12	
Kahve										14	
KIŞ											
	ANKARA		KASTAMONU		BALIKESİR			TEKİRDAĞ		AFYON	
	1703	1704	1701	1705	1703	Ekim 1704	1705	1703	1705	1701	1705
Ağda	28	16	34	18						6/7	9/11/6
Tavşanlı ağdası										10	12
Nişasta	24 (1693)	12	18	12						16	16
Sirke		5	9	4				3	3		5
Yerli peynir	16 (1700)	10									
Yerli kaşkaval ⁷⁰								24	18		18/24

⁶⁵ Ankara Ş.S./80/5/30-31; Ankara Ş.S./77/4-5/21-24; Ankara Ş.S./73/5/3/21; Ankara Ş.S./79/135/629; Ankara Ş.S./82/79/284.

⁶⁶ Kastamonu Ş.S./10/61/171-172/1; Kastamonu Ş.S./16/40/104-105/1.

⁶⁷ Balıkesir Ş.S./712/102/1/1; Balıkesir Ş.S./713/2/2/1; Balıkesir Ş.S./713/2/1/3.

⁶⁸ Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1632/3/1-2/1; Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1634/82/2/1.

⁶⁹ Afyon Ş.S./527/47/45/194; Afyon Ş.S./530/106/417.

Eflak kaşkaval								15	14		
Tulum peyniri								12	10		
Çoban peyniri										16	12
Yağsız peynir										8	
Yumurta	2 ad. (1693)	2 ad.									
Zağfiran		6 (dir.)									
Tuz			3	1,5			2			1 (400 dir.)	1
Eflak tuzu								3	3		
Beyaz tuz								48 (kilesi)	36 (kilesi)		
Siyah tuz								40 (kilesi)	30 (kilesi)		
Kışnih ⁷¹			32	30						20	25
Boza			1 (150 dir.)	1 (200 dir.)							
Biber						1 pâre (8 dir.)	3 (8 dir.)				
Döğülmüş kahve						1 pâre (6 dir.)					
Havyar ⁷²								150	80		
Sızma zeytin								18	18		
Yağlı zeytin								12	12		
Kara zeytin								6	6	8	
Anason								12	12		
Kimyon Mısri								20	18		
Kimyon Anadolu								18	16		

⁷⁰ Kaşkaval; yayvanca ve kalın, tekerlek şeklinde peynirdir.

⁷¹ Kışniş, kışnih; maydanozgillerden senelik, otsu bir bitki olup, daha çok şekerlilik, likör sanayi ve tıpta kullanılırdı.

⁷² Havyar; balık yumurtasıdır.

Tahin											18/16
Üzüm turşusu											6

Tashihten sonra Ankara'da ağda, nişasta, yerli peynir; Kastamonu'da ağda, nişasta, sirke, tuz, kişniş, boza; Tekirdağ'da yerli kaşkaval, Eflak kaşkaval, tulum peyniri, beyaz tuz, siyah tuz, havyar ve kimyon fiyatları düşürülmüş; diğer fiyatlar aynı kalmıştır. Afyon'da ise fiyatlar değişkendir (bkz. Tablo-8).

Tablo-9: 1704 Yılı Sikke Tashihi Öncesi ve Sonrasında Nal Çeşitlerine Verilen Nahr Fiyatları

YAZ											
NAL ÇEŞİTLERİ	ANKARA ⁷³		KASTAMONU ⁷⁴		BALIKESİR ⁷⁵			TEKİRDAĞ ⁷⁶		AFYON ⁷⁷	
		1704									
Kara sığır nalı	44 (1698) (157 dir.)	26 (157 dir.)									
Macar nalı	54 (1698) (200 dir.)	34 (200 dir.)									
Merkep nalı	27 (1701) (150 dir.)	18									
Camus nalı	64 (1698) (200 dir.)	38 (250 dir.)									
Fars nalı ve katır nalı	54 (1701)	36									
KIŞ											
	ANKARA		KASTAMONU		BALIKESİR			TEKİRDAĞ		AFYON	
			1701	1705	1703	Ekim 1704	1705	1703	1705		1705
Ham delinmedik nal			14 sümün (batmanı)	1 guruş (batmanı)							
Macar nalı				30							
Merkep nalı			28/24/30	12	7 pâre	5 pâre	15	19	21		20

⁷³ Ankara Ş.S./80/5/30-31; Ankara Ş.S./78/100/442; Ankara Ş.S./82/79/284.

⁷⁴ Kastamonu Ş.S./10/61/171-172/1; Kastamonu Ş.S./16/40/104-105/1.

⁷⁵ Balıkesir Ş.S./712/102/1/1; Balıkesir Ş.S./713/2/2/1; Balıkesir Ş.S./713/2/1/3.

⁷⁶ Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1632/3/1-2/1; Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1634/82/2/1.

⁷⁷ Afyon Ş.S./527/47/45/194; Afyon Ş.S./530/106/417.

Camus nalı			50	25				60	80		32
Kara siğir nalı			30	15				30	40		16
Katır nalı			44/56/ 52/58	25				36	32		
Fars nalı ve katır nalı				30							
At nalı						10 päre		38	42		36

Tashihten sonra nal fiyatları, Ankara ve Kastamonu'da % 33 ile % 60 arasında düşürülmüş; Tekirdağ'da ise katır nalı dışındakilerin fiyatı yükseltilmiştir (bkz. Tablo-9).

Tablo-10: 1704 Yılı Sikkeler Tashihi Öncesi ve Sonrasında Sabuna Verilen Nal Fiyatları

YAZ											
SABUNLAR	ANKARA ⁷⁸		KASTAMONU ⁷⁹		BALIKESİR ⁸⁰			TEKİRDAĞ ⁸¹		AFYON ⁸²	
		1704					1705				1705
Arab sabunu	24 (1698)	9									24
İzmir sabunu							24				
Halep sabunu	72 (1702)	40									
KIŞ											
	ANKARA		KASTAMONU		BALIKESİR			TEKİRDAĞ		AFYON	
			1701	1705	1703, Şubat 1704	Ekim 1704	1705	1703	1705	1701	1705
Halep sabunu			96	36							
Halımbraç sabunu			28	18							
Arab sabunu				8						24	
İzmir sabunu					10/12	9/8	26	30	28	30	30/28

⁷⁸ Ankara Ş.S./78/100/442; Ankara Ş.S./80/5/30-31; Ankara Ş.S./82/79/284.

⁷⁹ Kastamonu Ş.S./10/61/171-172/1; Kastamonu Ş.S./16/40/104-105/1.

⁸⁰ Balıkesir Ş.S./712/102/1/1; Balıkesir Ş.S./713/2/2/1; Balıkesir Ş.S./713/2/1/3.

⁸¹ Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1632/3/1-2/1; Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1634/82/2/1.

⁸² Afyon Ş.S./527/47/45/194; Afyon Ş.S./530/106/417.

					pâre	pâre						
Trablus sabunu											50	44

Tashihten sonra sabun fiyatları beş şehirde de düşürülmüştür; ancak Ankara ve Kastamonu'da düşüş miktarı daha fazladır (bkz. Tablo-10).

Tablo-11: 1704 Yılı Sikke Tashihi Öncesi ve Sonrasında Diğer Mallara Verilen Nark Fiyatları

YAZ											
DİĞER MALLAR	ANKARA ⁸³		KASTAMONU ⁸⁴		BALIKESİR ⁸⁵			TEKİRDAĞ ⁸⁶		AFYON ⁸⁷	
		1704									
İkisi bir leğen		3 ad.									
Dördü bir leğen		6 ad.									
Ham demir	60/54 (1692)	26 (k.)									
Kebir testi	7 (1702)	3									
Vasat testi	4 (1701)	2									
Sagir testi	2 (1697)	1									
İbrik	2 (1702)	1									
Mismar piştuvan	64 (1698)	32									
Mismar sağış	10 (1697)	1									
Penbe (pamuk)		36									
KIŞ											
	ANKARA		KASTAMONU		BALIKESİR			TEKİRDAĞ		AFYON	
	1703	1704	1701	1705	1703	Ekim 1704	1705	1703	1705	1701	1705

⁸³ Ankara Ş.S./80/5/30-31; Ankara Ş.S./72/95-96/395-396; Ankara Ş.S./78/100/442; Ankara Ş.S./77/4-5/21-24; Ankara Ş.S./82/79/284.

⁸⁴ Kastamonu Ş.S./10/61/171-172/1; Kastamonu Ş.S./16/40/104-105/1.

⁸⁵ Balıkesir Ş.S./712/102/1/1; Balıkesir Ş.S./713/2/2/1; Balıkesir Ş.S./713/2/1/3.

⁸⁶ Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1632/3/1-2/1; Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S./1634/82/2/1.

⁸⁷ Afyon Ş.S./527/47/45/194; Afyon Ş.S./530/106/417.

Şem'î asel								160	120		
Penbe			92/96/88	38/40							
Atılmış penbe								50	50		
Atılmamış penbe								36	36		
Padavra enseri ⁸⁸			72/68/60	26/30							
Sağış enseri			20/16 (100 ad.)	9/10 (100 ad.)							
Ham demir					6 pârè	5 pârè	15	14	11		
Hınna						4 pârè	12				
Yaprak hınna								12	10		
Kunlu hınna								10	8		
Balçık hınna								10	10		
Dane hınna								14	12		
Kaba hınna										16	16
Toprak hınna										8	8
İbrişim						4 (dir.)	4 (dir.)				
İpek						3,5 (dir.)	3,5 (dir.)				
İstanbul ipliği kül						1 pârè	3				
Simav ketanı							12				
Karakız ketanı						5 pârè	15				
Frenk çeliği						1 pârè (10		80	60		

⁸⁸ Padavra; kiremit altına çatı örtüsü yapılan ince tahtadır. İkinci bir anlamı ise kutucuların kullandıkları kolay bükülen ince çam tahtasıdır. Şemseddin Sami, 2012, s. 275. Enser (ekser, eğser); demir çivi, mısır, mih demektir. Şemseddin Sami, 2012, s. 121; Kütükoğlu, 1984, s. 178.

						dir.)					
Kaba çelik						1 pâre (20 dir.)					
Kalay								120	140		
Katran								8	8		
Çıra								3	3		
Mismar arka								30 (k.)	24 (k.)		
Mismar lofça								27 (100 ad.)	26 (100 ad.)		
Mismar Samako lofça								27 (k.)	27 (k.)		
Mismar tahta								12 (100 ad.)	10 (100 ad.)		
Mismar sağış								20 (100 ad.)	20 (100 ad.)		
Mismar mertek ⁸⁹								12 (100 ad.)	12 (100 ad.)		
Mismar yolma								8 (100 ad.)	8 (100 ad.)		
Mismar padavra								7 (100 ad.)	7 (100 ad.)		
Mismar şişe								27 (1000 ad.)	27 (1000 ad.)		
Şair yem (arpa)								9	9		
Saman								1	1		
Otluk								2	2		
Hatab (Odun)								1 (2 k.)	1 (2 k.)		

1704 yılı sikke tashihiinden sonra Ankara'da daha önceleri pek narh verilmeyen leğen, testi, ibrik, mismar ve penbeye de narh verilmiştir. Önceki narhlarla karşılaştırıldığında fiyatlarının tashihten sonra büyük oranda düşürüldüğü görülmektedir. Kastamonu'da ise penbe, padavra enseri ve sağış enserinin fiyatı büyük

⁸⁹ Mertek; Dört köşeli kereste ağacıdır. Şemseddin Sami, 2012, s. 1021.

oranda düşürülmüştür. Balıkesir’de şem’î asel ve Tekirdağ’da frenk çeliği ile kalay dışında, tashihi öncesi ve sonrasında pek bir fark yaşanmamıştır (bkz. Tablo-11)⁹⁰.

Amasya’da 1701, 1702 ve 1707 yıllarına ait narhlar incelenmiştir. 1701 ve 1702 yılı narhı pâre ile 1707 yılı narhı ise akçe, sağ akçe ve pâre ile tespit edilmiştir. Amasya’da koyun eti 1701 kışında 6 pâre ve 1702’de 6,5 pâre iken; 1707 kışında 9 sağ akçedir. Keçi eti 1701’de 5,5 pâre, 1702’de 6 pâre iken; 1707’de 8/9 sağ akçeye düşürülmüştür. Bunun dışında Amasya’da 1704 ve sonrası kış narhı, 1704 yılı öncesi ise yaz narhı bulamadığımızdan karşılaştırma yapamıyoruz. Ancak tashihten önce fiyatların yüksek olduğunu söyleyebiliriz (Amasya Ş.S./23/3/2/1; Amasya Ş.S./25/2/2/1).

Adana’da tarihsiz olan ancak diğer belgelerden 1702/1703 ile 1704/1705 tarihlerine ait olduğunu çıkardığımız narhlar sümün ve akçe ile verilmiştir. Ancak sümünün rayici verilmemiştir. Ayrıca pek çok ürün 120 dirhem hesabı ile verildiği için karşılaştırma yapamıyoruz (Adana Ş.S./3/62/1; Adana Ş.S./105/5/1).

Sonuç

Osmanlı Devleti’nde fiyatları etkileyen en önemli unsur sikke tashihleridir. Piyasada kırpık ve ayarı düşük akçeler çoğalınca, bunlar toplanır ve standartlaştırılarak tekrar piyasaya sürülürdü; buna sikke tashihi denirdi. Akçenin kıymeti yükseltince gıda ve temel ihtiyaç maddelerinin fiyatı değişik oranlarda düşürülürdü. 1704 yılı sikke tashihi fiyatları olan etkisini özellikle Ankara ve Kastamonu’da görmek mümkündür. Tashihi sonrasında başta gıda maddeleri olmak üzere bazı diğer mallara da narh verilmiş ve fiyatları bir önceki narha göre yarıya yakın düşürülmüştür. Diğer pek çok mala ise muhtemelen çeşitleri çok fazla olduğundan ve her birine fiyat vermek zaman alacağından narh verilmemiş, bunların fiyatı esnaf temsilcilerine bırakılmıştır.

1704 yılı sikke tashihi fiyatları 1624 ve 1640 tashihlerindeki gibi değişik oranlarda düşürülmüştür. Ancak fiyat artışları ve düşüşleri bazı şehirlerde farklılıklar göstermektedir. Özellikle Ankara ve Kastamonu’da fiyat düşüşleri neredeyse narh verilen bütün mallarda yapılmış; ancak Tekirdağ’da yağ, bal, helva, tuz, şem’î asel, yerli kaşkaval, Frenk çeliği, kalay ve havyarda ciddi bir düşüş yapılırken, diğer malların fiyatları genelde aynı kalmıştır. Balıkesir ve Afyon’da da fiyatlar 1704 yılı öncesi ve sonrasında genelde aynıdır ve düşüktür. Ankara ve bir kez de Balıkesir’de narh kayıtlarının başında akçenin değeri belirtilmiştir. Diğer şehirlerde ise böyle bir bilgi yoktur. Bazı şehirlerde 1704 tashihi öncesi ve sonrasında fiyatların genelde aynı ve düşük olmasının pek çok sebebi olabilir. Mesela bu şehirlerde hurda, züyuf ve kesik paraların pek bulunmadığı veya bulunsa bile bu paralara halk arasında itibari değer verilerek sahih paralar gibi geçtiği ya da narhların güncellenmediği düşünülebilir.

Sikke tashihleri ile düşürülen fiyatlar gerçekte o malın fiyatının düştüğünü göstermez. Tashihler ile birlikte, tashihten önce yükselen bütün malların fiyatı ve yükselen ücretler de benzer şekilde düşürülmüş olmalıdır. Piyasaya gümüşü artırılmış, yani öncekinden daha kıymetli, akçe sürüldüğünden, maaşlar da artırılmış demektir. Ancak narhlarla tespit edilenlerde dahi her malın fiyatının aynı ölçüde düşürülmemiş olması, tashihlerin her malın fiyatını aynı ölçüde etkilemediğini veya tashihten önce fiyat artışının aynı miktarda olmadığını gösterir. Bir guruş 240 akçeye rayiç iken, 120 akçeye yükseltildiği halde fiyatların tamamı % 50 oranında düşürülmemiştir. Devlet, bütün her şeyin fiyatı % 50 indirilecektir dememiştir. Paraların rayicinin her yerde aynı olmadığı, züyuf ve kırpık paraların her yerde bulunmadığı; dolayısıyla sikke

⁹⁰ Mücteba İlgürel, Balıkesir’de 1704 yılı öncesine ait narhlarda ekmeç, sığır eti, bal ve ayakkabı gibi maddelerin fiyatının İstanbul, Bursa ve Tekirdağ’dan daha ucuz olduğunu tespit etmiştir. İlgürel, 2003, s. 18.

tashiherinin her yeri etkilemediği; tashiherin uygulandığı yerlerde ise her malı ve hizmeti farklı oranlarda etkilediği; bu nedenlerle genel narh listeleri yayınlanmak yerine, her kazada farklı narh listeleri oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda sanki bir kargaşa, bir düzensizlik varmış gibi veya devlet yapısı ve merkezi sistem bozulmaya başlamış gibi algılanabilir; ancak durum hiçte öyle değildir. Devlet her şehrin yapısının aynı olmadığını ve tek bir narh defteri yayınlayarak, her şehre tatbik edemeyeceğinin farkındadır. Bu nedenle paraların rayicini vermiş; ancak fiyatları yerel yönetici, şehrin ileri gelenleri ve esnaf temsilcilerine, dolayısıyla piyasaya bırakmıştır. Bu durum merkezî bir devlet yapısına sahip olan devletin, gerektiğinde yerel birimlere yetki verdiğini ve hâlâ güçlü bir devlet yapısına sahip olduğunu da gösterir.

Kaynakça

- [1] Adana Şer‘iyye Sicili (Adana Ş.S.): 3, 105 nolu defterler.
- [2] Afyoncu, Erhan; Önal, Ahmet vd. (2010), Osmanlı İmparatorluğu’nda Askeri İsyanlar ve Darbeler, 2. Baskı, Yeditepe Yayınevi, İstanbul.
- [3] Afyon Şer‘iyye Sicili (Afyon Ş.S.): 527, 530 nolu defterler.
- [4] Akdağ, Mustafa (2014), Türkiye’nin İktisadî ve İctimâî Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [5] Akgündüz, Ahmet (1990), Osmanlı Kanunnâmeleri ve Hukûkî Tahlilleri, I. Kitap (Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnâmeleri), Fey Vakfı Yayınları, İstanbul.
- [6] Ali Emiri Tasnifi, Ahmet II (BOA/AE/SAMD.II): Dosya No/Gömlek No: 1/69.
- [7] Ali Emiri Tasnifi, Mustafa II (BOA/AE/SMST.II): Dosya No/Gömlek No: 1/11.
- [8] Amasya Şer‘iyye Sicili (Amasya Ş.S.): 23, 25 nolu defterler.
- [9] Ankara Şer‘iyye Sicili (Ankara Ş.S.): 71, 72, 73, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82 nolu defterler.
- [10] Anonim Osmanlı Tarihi (1099-1116/1688-1704), (2000), (Yayına Hazırlayan: Abdülkadir Özcan), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- [11] Aykut, Nezihi, (1990), “Para Tarihi Bakımından Osmanlı Gümüş Sikkeleri”, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi Tebliğler, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi (İstanbul 21-25 Ağustos 1989), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- [12] Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme Defterleri (Mühimme): 110, 111, 115, 129 nolu defterler.
- [13] Bab-ı Asafi Divan-ı Hümayun Sicilleri Mühimme-i Mısır Defterleri (Mısır Mühimme): 1 nolu defter.
- [14] Balıkesir Şer‘iyye Sicili (Balıkesir Ş.S.): 706, 712, 713 nolu defterler.
- [15] Barkan, Ömer, (1970), “XVI. Asrın İkinci Yarısında Türkiye’de Fiyat Hareketleri”, Belleten, Cilt XXXIV, Sayı 136. (557-607)
- [16] Belin, M., (1999), Osmanlı İmparatorluğu’nun İktisadi Tarihi (Kaynak Yazarlara Göre Türkiye’nin Ekonomik Tarihi Üzerine Denemeler), (Çeviren: Oğuz Ceylan), Gündoğan Yayınları, Ankara.
- [17] Berkes, Niyazi, (2018), Türkiye İktisat Tarihi, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- [18] Bölükbaşı, Ömerül Faruk, (2018), İstanbul’da Doğan Bir Osmanlı Sikkesi: Kuruş, (VI. Uluslararası Osmanlı İstanbulu Sempozyumu Bildirileri, 11-13 Mayıs 2018, İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi), Osmanlı İstanbulu VI. (399-415)
- [19] Chardin, Jean, (2014), Chardin Seyahatnamesi: İstanbul, Osmanlı Toprakları, Gürcistan, Ermenistan, İran 1671-1673, Editör: Stefanos Yerasimos, (Çeviri: Ayşe Meral), Kitap Yayınevi, İstanbul.
- [20] Defterdar Sarı Mehmed Paşa (1995), Zübde-i Vekayîât Tahlil ve Metin (1066-1116/1656-1704), (Hazırlayan: Abdülkadir Özcan), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- [21] Ergenç, Özer, (1978), “XVI. Yüzyılın Sonlarında Osmanlı Parası Üzerinde Yapılan İşlemlere İlişkin Bazı Bilgiler”, Türkiye İktisat Tarihi Üzerine Araştırmalar, Gelişme Dergisi Özel Sayısı. (86-97)

- [22] Gerber, Haim, (1982), "The Monetary System of the Ottoman Empire, Journal of the Economic and Social of the Orient, Vol. 25, No. 3, Brill. (308-324)
- [23] İbnü'l-Emin Tasnifi, Darphane (BOA/İE./DRB.): Dosya No/Gömlek No: 1/78.
- [24] İlgürel, Mücteba, (2003), "1116-1119/1704-1707 Tarihleri Arasında Balıkesir'e Ait Narh Düzenlemeleri", Osmanlı Araştırmaları, S. XXIII, İstanbul. (11-21)
- [25] Karacan, Tuba Meryem, (2010), 101 No'lu Mühimme Defteri'nin Transkripsiyonu ve Değerlendirilmesi, Akdeniz Üniversitesi, Antalya. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- [26] Kastamonu Şer'iyeye Sicili (Kastamonu Ş.S.): 10, 13, 15, 16 nolu defterler.
- [27] Kolerkılıç, Ekrem, (1958), Osmanlı İmparatorluğunda Para, Doğu Ltd. Şti., Ankara.
- [28] Kolodziejczyk, Dariusz, (1996), "The Export of Silver Coin Through the Polish-Ottoman Border and the Problem of the Balance of Trade", Turcica, 28. (105-116)
- [29] Kütükoğlu, Mübahat S., (1978), "1009 (1600) Tarihli Narh Defterine Göre İstanbul'da Çeşitli Eşya ve Hizmet Fiatları", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi, Sayı 9, İstanbul.
- [30] Kütükoğlu, Mübahat S., (1984), "1624 Sikke Tashihi'nin Ardından Hazırlanan Narh Defterleri", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi, Sayı 34. (123-182)
- [31] Kütükoğlu, Mübahat S., (2006), "Narh", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 32, İstanbul.
- [32] Kütükoğlu, Mübahat S., (1983), Osmanlılarda Narh Müessesesi ve 1640 Tarihli Narh Defteri, Enderun Yayınları, İstanbul.
- [33] Kütükoğlu, Mübahat S., (2018), Osmanlı'nın Sosyo-Kültürel ve İktisâdî Yapısı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- [34] Mantran, Robert, (1990), 17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul, (Kurumsal, İktisadi, Toplumsal Tarih Denemesi), (Çevirenler: Mehmet Ali Kılıçbay – Enver Özcan), Cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- [35] Naîmâ Mustafa Efendi, (2007), Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn Fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn), Cilt IV, (Hazırlayan: Mehmet İpşirli), Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- [36] Öztürk, Mustafa, (2002), "Genel Hatlarıyla Osmanlı Para Tarihi", Türkler, Cilt 10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara.
- [37] Raşid Mehmed Efendi ve Çelebizâde İsmâil ÂsımEfendi, (2013), Tarih-i Raşid ve Zeyli I (1071-1114/1660-1703), (Hazırlayanlar: Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur vd.), Klasik Yayınları, İstanbul.
- [38] Rodosçuk (Ek Belge: 1 Tekirdağ) Şer'iyeye Sicili [(Rodosçuk (Ek Belge: 1 Tekirdağ) Ş.S.): 1633 nolu defter.
- [39] Rodosçuk (Tekirdağ) Şer'iyeye Sicili [(Rodosçuk (Tekirdağ) Ş.S.): 1632, 1634 nolu defterler.
- [40] Sadaret Yazışmalarını Hâvî Bir Münşeât Mecmuası (1114-1116/1703-1704) (İnceleme-Metin), (2015), (Hazırlayan: Ersin Kırca), Marmara Üniversitesi, İstanbul. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- [41] Selânikî Mustafa Efendi, (1999), Tarih-i Selânikî (971-1008/1563-1600), (Hazırlayan: Mehmet İpşirli), 2. Baskı, Cilt I-II, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

- [42] Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, (2001), Nusretnâme: Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721), (Hazırlayan: Mehmet Topal), Marmara Üniversitesi, İstanbul. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- [43] Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, (2012), Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca. 1106/1654-7 Şubat 1695), (Hazırlayan: Nazire Karaçay Türkal), Marmara Üniversitesi, İstanbul. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- [44] Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi, (2009), Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'i't-tevârih Adlı Eserinin (180B-345A) Tahlil ve Tenkidi Metni, (Hazırlayan: Mustafa Öksüz), Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, İstanbul. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi).
- [45] Pamuk, Şevket, (2002), "Kuruş", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 26, Ankara.
- [46] Pamuk, Şevket, (2017), Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- [47] Pere, Nuri, (1968), Osmanlılarda Madenî Paralar: Yapı ve Kredi Bankasının Osmanlı Madenî Paraları Koleksiyonu, İstanbul.
- [48] Sahillioğlu, Halil, (1964), "XVII. Asrın İlk Yarısında İstanbul'da Tedavüldeki Sikkelerin Râici", Belgeler Dergisi, Cilt I, Sayı 2, Türk Tarih Kurumu, Ankara. (227-233)
- [49] Sahillioğlu, Halil, (1989), "Akçe", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 2, İstanbul.
- [50] Sahillioğlu, Halil, (1965), Bir Asırlık Osmanlı Para Tarihi 1640-1740, İstanbul Üniversitesi, İstanbul. (Yayınlanmamış Doçentlik Tezi).
- [51] Sahillioğlu, Halil, (1995), "Esedî", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 11, İstanbul.
- [52] Sahillioğlu, Halil, (1968), "Fatih'in Son Yıllarında Bakır Para Basılması ve Dağıtılması İle İlgili Belgeler", Belgelerle Türk Tarih Dergisi VI. (72-75)
- [53] Sahillioğlu, Halil, (1958), Kuruluştan XVII. Asrın Sonlarına Kadar Osmanlı Para Tarihi Üzerinde Bir Deneme, İstanbul Üniversitesi, İstanbul. (Yayınlanmamış Doktora Tezi).
- [54] Sahillioğlu, Halil, (1978), "Osmanlı Para Tarihinde Dünya Para ve Maden Hareketinin Yeri (1300-1750)", Orta Doğu Teknik Üniversitesi Gelişme Dergisi: 1978 Özel Sayısı, Ankara. (1-97)
- [55] Seyyid M. es-Seyyid, (2002), "XVIII. Asırda Mısır Eyâletinde Sikke Meselesi", XIV. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 9-13 Eylül 2002 Kongreye Sunulan Bildiriler, Cilt II., Kısım 2, Türk Tarih Kurumu Yayınları. (1015-1025)
- [56] Şemseddin Sami, (2012), Kâmûs-ı Türkî: Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat (Latin Harfleriyle), (Hazırlayanlar: Raşit Gündoğdu, Niyazi Adıgüzel vd.), İdeal Kültür Yayıncılık, İstanbul.
- [57] Tekin, Oğuz, (2003), "Mangır", TDV İslâm Ansiklopedisi, Cilt 27, Ankara.
- [58] Tezcan, Baki, (2009), "The Ottoman Monetary Crisis of 1585 Revisited", Journal of the Economic and Social History of the Orient, Vol. 52, No. 3, Brill. (460- 504)
- [59] Yılmaz, Fikret, (1989), "1624 Sikke Tashihinin Amasya'daki Etkileri", Tarih İncelemeleri Dergisi, Cilt 4, Sayı 1. (137-150)